

Fylkestingsmelding om fag- og yrkesopplæringen "Samspill for økt gjennomføring"

Forord

Fylkesrådet i Troms legger herved fram fylkestingsmelding om fag- og yrkesopplæringen i fylket: «Samspill for økt gjennomføring».

Utgangspunktet er at mange av våre ungdommer ikke får gjennomført og bestått påbegynt opplæring. I tillegg må vi forholde oss til det forestående fallet i antall 16-19-åringer som er så stort at det alene krever endringer når vi vil beholde et bredt fagtilbud i hele fylket.

Meldingen foreslår tiltak gjennom fire strategisett, der de tre første gjelder oppstart av forsøk med mer fleksible opplæringsmodeller i forhold til gjeldende hovedmodell, mens det siste foreslår mer permanente enkelttiltak.

Samtidig som hovedmodellen av gode grunner fortsetter på de fleste områder, vil Fylkesrådet utprøve opplæringsmodeller der skolene og arbeidslivet samarbeider systematisk gjennom hele opplæringsløpet. Hvis tidligere opplæring i bedrift samtidig kan bidra til at elevene lokalt får en større tilbudsvifte etter vg1, så vil tiltakene samlet kunne bidra til at flere unge kvalifiserer seg til arbeidslivet, til fordel for seg sjøl og samfunnet.

Roar Sollied
Fylkesråd for utdanning

Innholdsfortegnelse

1 Hvorfor en melding om fag- og yrkesopplæringen?

2 Første del: Status

2.1 Videregående opplæring i et fremtidsorientert samfunnsperspektiv

2.1.1 Hva vet vi om fremtidens kompetansebehov i et globalt arbeidsmarked?

2.1.2 Samfunnets forventninger til fag- og yrkesopplæringen

2.2 Fag- og yrkesopplæringen

2.2.1 Organisering, oppgaver og aktører i fag- og yrkesopplæringen

2.2.2 Lærlingordningen i et fagarbeider- og rekrutteringsperspektiv

2.2.3 Tilrådninger i Meld. St. 20 (2012-2013), På rett vei

3 Andre del: Vurderinger og strategier

3.1 Overordnede vurderinger

3.1.1 Innledning: Et felles kvalitetsvurderingssystem for hele fag- og yrkesopplæringen

3.1.1.1 Om resultat kvalitet i Troms

3.1.1.2 Om prosess kvalitet i Troms

3.1.1.3 Om struktur kvalitet i Troms

3.1.2 Lokalisering av hovedutfordringer

3.1.3 Samfunnsmessige konsekvenser knyttet til frafall og gjennomføring

3.2 Forslag til strategier og tiltak for å styrke kvaliteten og øke gjennomføringen i fag- og yrkesopplæringen i Troms 2015-2025

3.2.1 Innledning

3.2.2 Forslag til strategier og tiltak

3.2.2.1 Strategi 1: Iverksette forsøk med mer fleksible opplæringsmodeller

3.2.2.2 Strategi 2: Iverksette forsøk der skoler blir delegert større del av det fylkeskommunale ansvaret for å sikre et gjennomgående kvalitetssystem i fag- og yrkesopplæringen

3.2.2.3 Strategi 3: Iverksette forsøk med tids- og stedsuavhengig opplæring

3.2.2.4 Strategi 4: Øvrige forslag til tiltak

4 Tredje del: Gjennomføring av strategier og tiltak

4.1 Samspill og samarbeid

4.1.1 Kvalitet i opplæringen

4.1.2 Økt samspill mellom skolene og lærebedriften

4.2 Økonomisk og administrative konsekvenser

5 Kilder

6 Vedtak

1 Hvorfor en melding om fag- og yrkesopplæringen?

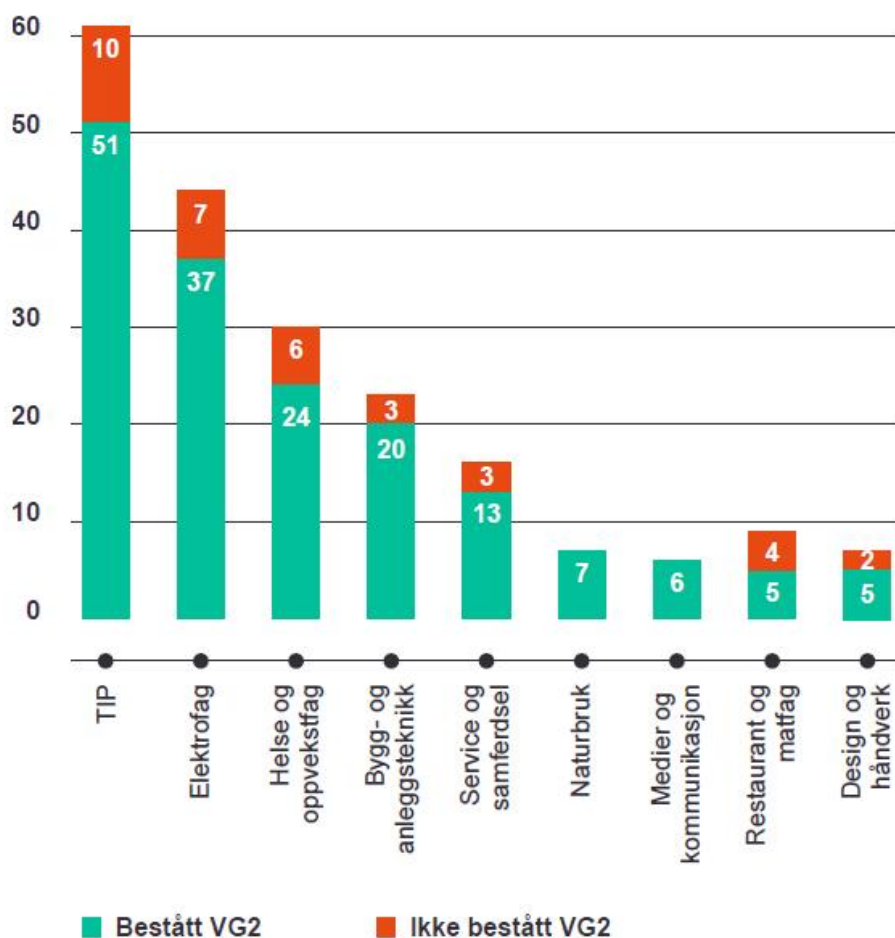
Formålet med meldingen er å øke gjennomføringen i videregående opplæring. Meldingen er et styringsdokument som støtter opp om overordnede planer og strategisk arbeid for å heve kvaliteten og øke gjennomføringen i fag- og yrkesopplæringen. De sentrale planene i Troms Fylkeskommune er blant andre «Fylkesplan for Troms 2014-2025» og strategiplanen for videregående opplæring 2014-2018, *Tid for mestring!*

Et overordnet mål i disse planene er å sikre et videregående fag- og yrkesopplæringstilbud i Troms der elever, lærlinger og lære kandidater fullfører med ønsket grunn-, yrkes- eller studiekompetanse. Det vesentlige er at elever og lærlinger/lære kandidater ikke må avbryte opplæringsløpet. De som tas inn til fag- og yrkesopplæringen, skal oppleve enhet og sammenheng gjennom hele opplæringsløpet.

Elever som hadde søkt, men ikke fått læreplass per 01.09.14

Totalt 202 søkere med ungdomsrett uten læreplass pr 01.09.14.

Av disse er 35 søkere som ikke har bestått alle fag

Hovedutfordringen i Troms er at bare halvparten av 7 elevene som starter på et yrkesfaglig løp på Vg1, fullfører og består opplæringen. Hovedordningen er at fag- og yrkesopplæringen først gis over to år i skole og så over to år i lærebedrift. Overgangen fra skole til opplæring i bedrift er identifisert som særlig problematisk. Når om lag halvparten av elevene i Troms som velger yrkesfaglig opplæring etter ungdomstrinnet, ikke full- fører eller består, sier det seg selv at dette er et betydelig samfunnsproblem.

Tabellen på denne siden viser at den 1. september 2014 hadde 167 søkere med ungdomsrett ikke fått læreplass, selv om de faktisk hadde bestått Vg2. Sett fra et formelt inntaksperspektiv var disse søkerne kvalifisert for læreplasser, men likevel stod de altså uten læreplass. Hvorfor? Når skyldes frafall i overgangen fra Vg2 til lære mangel på læreplasser? Når skyldes frafallet i den samme overgangen at søkeren ikke vurderes som tilstrekkelig forberedt til opplæring i bedrift? Hvilke andre årsaker spiller inn?

Det er flere grunner til at overgangen fra skole til lærebedrift er problematisk. Strukturen på arbeids- og næringslivet i Troms kan være én slik årsak. Arbeidslivet i Troms preges av en stor offentlig sektor og et næringsliv av små og svært små bedrifter som er konjunkturutsatte. Dette gjør at lærebedriftene er sårbare om de tar inn for mange lærlinger, eller tar inn ungdommer som er dårlig forberedt på lærlingrollen eller krever særskilt oppfølging. Offentlig sektor som sådan mangler også de sterke lærefagtradisjonene som vi finner i industrien, energisektoren og bygg- og anleggsbransjene.

En annen frafallsårsak er knyttet til elevenes forutsetninger fra grunnskolen til å fullføre og bestå videregående opplæring. Forskning viser at elever med svake resultater fra grunnskolen i liten grad klarer å løfte seg gjennom videregående opplæring i Troms. Dette gir et dobbelt problem: Fylkeskommunen har liten innflytelse over opplæringen som gis i grunnskolen, samtidig som fylkeskommunens eget tilbud ikke klarer å kompensere fullt ut for elevers svake eller manglende forutsetninger.

Videre er ikke alle ungdommer tilstrekkelig forberedt på det utdanningsvalget de skal ta som 15-16-åringer. Å kunne gjøre riktig valg er både et spørsmål om personlig modenhet og kvalitet på veiledningen om utdannings- og yrkesmuligheter. I kvalitetsspørsmålet har Troms fylkeskommune og kommunene i fylket et felles ansvar for at elevene får det best mulige grunnlaget å gjøre sine valg fra. For å styrke samspillet mellom kommuner og fylkeskommuner er det etablert et eget kvalitetsnettverk som disse inngår i.

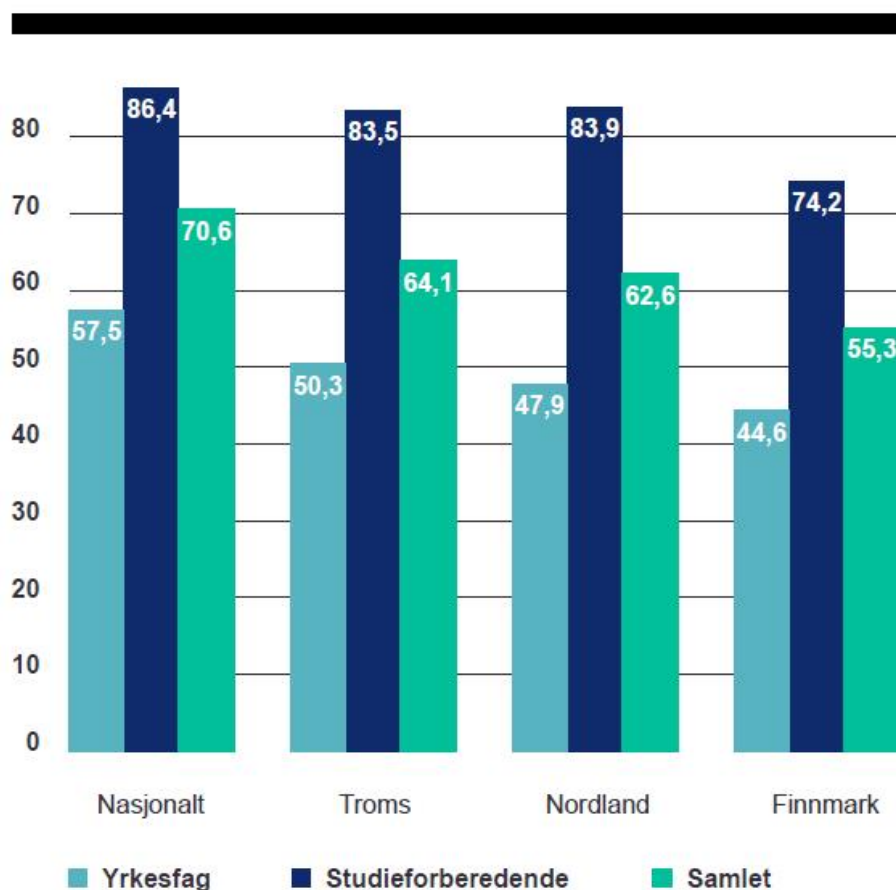
Frafallet forsterkes ytterligere av at stadig flere unge rapporteres å ha psykiske problemer. Skolene og lærebedriftene må likevel være restriktive med for tidlig kategorisering av elever. Både skoler og lærebedrifter må gjennomgående ha klokkertro på at den enkelte ungdom har muligheter i seg som kan realiseres gjennom opplæring, om enn med midlertidige tilpasninger og ekstra ressurser.

Ungdommens utdanningsønsker samsvarer heller ikke alltid med den lokale læreplasstilgangen som opplæringstilbudet er basert på. Det kan resultere i at det blir tatt inn for få eller for mange elever på et utdanningsprogram i forhold til behovet for lærlinger innenfor de aktuelle lærefagene. Videre kan politikere og opinion ha forventninger til fremtiden som ennå ikke avspeiles i dagens arbeidsliv. Dette kan gi grunnlag for å opprette tilbud uten tilgang på lærebedrifter i fylket. I sum vil det gi ubalanse mellom antall elever og tilgangen på læreplasser i fag- og yrkesopplæringen.

Ubalansen i dimensjoneringen av fag- og yrkesopplæringen er ikke alene årsak til at så få fullfører og består med fagbrev og/eller vitnemål i Troms. Dimensjoneringsproblemet virker sammen med det sentrale prinsippet i Kunnskapsløftet om at elevene ikke har rett til læreplass. Det skjer en utvelgelse blant elevene etter Vg2, og det

er arbeidslivets evne og vilje til å stille opp som avgjør hvem som får gå videre i hovedmodellen for fag- og yrkesopplæringen. Dette er en frivillighet som er nedtegnet i Samfunnskontrakten for flere læreplasser.

Arbeidet med å heve kvaliteten i opplæringen og å øke gjennomføringen vil best kunne utføres nærmest mulig opplæringssituasjonene til våre elever, lærlinger og lære kandidater. Det er skolene og lærebedriftene/ opplæringskontorene som er arenaer for det daglige arbeidet med å øke læringsutbytte, herunder gjennomføringen, slik *Tid for mestring!* anviser.

Situasjonen i fag- og yrkesopplæringen i Troms er sammensatt og sammenvevd med det samfunns- og arbeidslivet som omgir den. Dette dokumentet kan ikke favne over alle mulige problemstillinger og utfordringer, men vil konsentrere seg om det viktigste: Å redusere frafallet fra fag- og yrkesopplæringen, og sikre at fag- og yrkesopplæringen skjer innenfor et enhetlig og sammenhengende kvalitetssystem gjennom hele opplæringsløpet. Det

må i første omgang være et mål å nå landssnittet for gjennomføring, men kanskje kan de yrkesfaglige utdanningsprogrammene nå de studieforberedende?

Gjennomføringsgrad for elever og lærlinger på yrkesfaglige utdanningsprogrammer som begynte opplæringen i 2008 sammenlignet med elever i samme årskull på studieforberedende utdanningsprogrammer.

«Svein», 17 år: Det var liksom ingen vits å fortsette

«Svein» har fått seg jobb på hjemstedet. Han er en av ungdommene som inngår i frafallsstatistikken. «Svein» avbrøt læretiden innenfor kuldemontørfaget, og kommer ikke til å få fullført videregående opplæring innenfor ungdomsrettperioden.

«Svein» har alltid vært flink på skolen. Ungdomsskolen bød på få faglige utfordringer, og «Svein» fikk gode karakterer uten større anstrengelser. I sommerferien etter fullført ungdomsskole fikk han sommerjobb på hjemstedets gatekjøkken. Siden innehaveren fort oppdaget at «Svein» var en meget pliktoppfyllende og stødig kar, fikk han ansvaret for kjøkkenet og mange gode til- bakemeldinger. «Svein» arbeidet på gatekjøkkenet i helger og ferier gjennom begge årene på den videregående skolen.

«Svein» hadde ingen klare formeninger om hvilket yrke han ville ha da han søkte videregående opplæring, men han visste at han ønsket å ta yrkesfaglig utdanning. De aller fleste av vennene hans søkte og fikk plass på Teknisk og industriell produksjon, og «Svein» gjorde det samme. Det første året på skolen gikk veldig greit, og «Svein» kan ikke huske at han opplevde noen større utfordringer med overgangen til videregående skole. Valg av retning etter Vg1 var litt verre. «Svein» er ikke den som «lager så mye styr», så han oppsøkte ikke noen rådgiver for å be om karriereveiledning.

Valget om å gå Vg2 Kulde- og varmepumpeteknikk kom etter en prat med pappa, dagen før søknadsfristen. Året ble gjennomført med gode karakterer og lite fravær. Formidling til lære plass gikk derfor greit, og «Svein» fikk tilbud om lære plass i en liten bedrift på et lite sted, noen kommuner nordafor hjemstedet.

«Svein» forteller at han gruet seg til å flytte, men at han ikke «laga noe styr» av den grunn. Foreldrene hjalp til med flytting, og læretiden ble påbegynt i august.

Bedriften «Svein» fikk lære plass i, ble drevet av to brødre. Dyktige folk, ifølge «Svein». Tilgangen på oppdrag varierte en del, og i stille perioder ble det fryktelig stille. Etter et par måneder begynte «Svein» å kjenne på at han ikke trivdes så godt. Det var vanskelig å få tida til å gå etter arbeidstid, og langsomt kom tanken om at dette var feil yrke. Han savnet også kjæresten hjemme veldig.

Etter en periode med en del fravær ble «Svein» kalt inn på teppet av sjefen. Han foreslo for «Svein» at han kunne forsøke å bytte lærebedrift siden han ikke fant seg til rette hos dem. «Svein» valgte å si opp lære plassen sin neste dag. Han har fått tilbud om veiledningssamtaler hos Oppfølgingstjenesten, og tenker at det kan være greit for å finne ut om sine muligheter.

«Svein» har ikke noen klar formening om hva han gjør i fremtiden - «Eg tar en dag om gangen...»

(«Svein» er en konstruert situasjon ut fra flere typiske trekk ved avbruddssaker i Troms. Kilde: Oppfølgingstjenesten i Troms)

2 Første del: Status

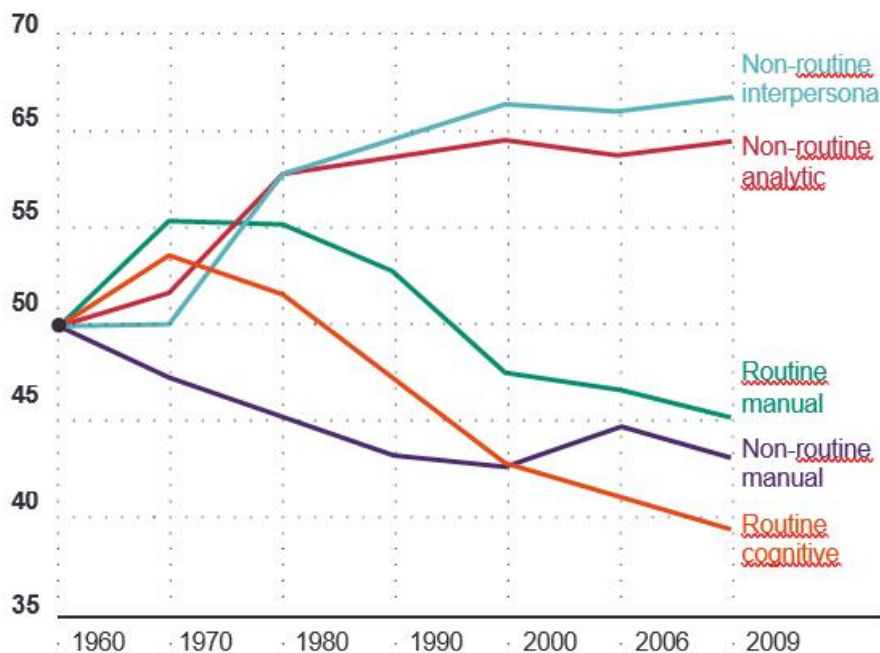
2.1 Videregående opplæring i et fremtidsorientert samfunnsperspektiv

2.1.1 Hva vet vi om fremtidens kompetansebehov i et globalt arbeidsmarked?

Forskning viser at det er vanskelig å forutse fremtidens arbeidsliv. I NIFUs kompetansebarometer for NHO-bedriftene (Solberg, NIFU-arbeidsnotat 7/2014) fremheves modellen til Autor, Levy og Murmanes.

Kompetansebehovene i vestlige land vil være drevet av jobber som ikke kan automatiseres eller settes ut til lavkostland. Det antas at jobbehovet vil øke i begge ender av kompetanseskalaen: De høyt utdannende og spesialiserte (som ingeniørene) og de som kan utføre manuelle arbeidsoppgaver lokalt, men ikke erstattes av teknologi (som håndverkerne og montørene). Modellen underbygges av andre studier fra USA og Finland (Solberg, NIFU-arbeidsnotat 7/2014).

Trends in routine and non-routine tasks in occupations, United States, 1960 to 2009

Norge har så langt vist seg som et unntak fra denne regelen ved at det eksisterer et kartlagt behov for fagarbeidere og personer med kortere yrkesrettede utdanninger (SSB 2013). Dette kommer an på hva slags kompetansedefinisjon man legger til grunn: Er norske fagarbeidere i

Kilde: Solberg, NIFU-arbeidsnotat 7/2014

mellomkompetansekategorien, eller er arbeidslivet i Norge regulert og organisert slik at fagarbeidere kan regnes til høykompetansekategorien?

Tre fremskrivninger av kortsiktig og langsiktig kompetansebehov i Norge:

SSBs fremskrivninger av utdanningsbehov (2013) – behov frem mot 2030

1. Høyere utdanning
2. Økonomisk-administrative fag
3. Helse- og oppvekstfag
4. Fagbrev generelt

NAVs bedriftsundersøkelser (2013) – behov på kort sikt

1. Lærere
2. Ingeniører
3. IKT-personell
4. Sykepleiere
5. Bygg- og anleggsarbeidere med fagbrev

Manpowers 2014 Talent Shortage Survey- behov på kort sikt

1. Faglært arbeidskraft
2. Pedagogisk personell
3. Ingeniører
4. Selgere
5. Ledere
6. Prosjektledere
7. Leger og helsepersonell
8. Regnskaps- og økonomimedarbeidere
9. Sjåførere
10. Teknikere

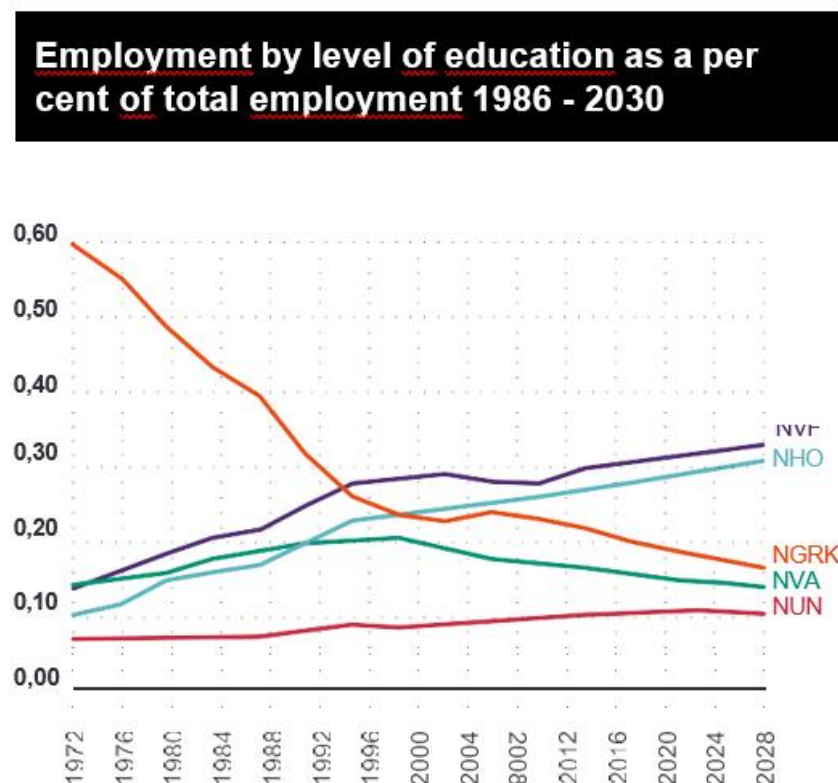
2.1.2 Samfunnets forventninger til fag- og yrkesopplæringen

Det foreligger et bredt kildemateriale som beskriver og fremskriver arbeidslivets behov for kompetanse på kort og lang sikt. På nasjonalt nivå utarbeider SSB fremskrivninger av utdanningsbehov i Norge, og NAV gjennomfører undersøkelser som er rettet mot bedriftenes kompetansebehov. I 2014 utarbeidet NIFU et barometer over NHO-bedriftenes forventede kompetansebehov, mens Sparebanken Nord-Norge utarbeider halvårslige konjunkturbarometre for landsdelen.

SSBs fremskrivninger viser at behovet for arbeidskraft med høyere utdanning vil fortsette å øke frem mot 2030 (SSB-rapport 48/2013). Dette gjelder særlig innen økonomisk-administrative fag og helse- og omsorgsfag. Den samme etterspørselstrenden vil gjøre seg gjeldende for fagarbeidere med fagbrev. Samtidig vil etterspørselen etter arbeidskraft med bare grunnskole synke. Det samme gjelder til en viss grad for arbeidskraft med studieforberedende utdanningsprogrammer, og da særlig økonomifag med videregående opplæring som høyeste fullførte utdanning.

I et mer nyansert bilde av etterspørselen fremheves ubalansen i arbeidsmarkedet for fagarbeidere. Mangelen på fagarbeidere med fagbrev som følge av høy produksjonsaktivitet, forsterkes av det store fra- fallet fra videregående opplæring. Om fremskrivingen slår til, vil det også bli knapphet på lærere og syke- pleiere, mens det vil være tilstrekkelig med ingeniører om dagens ingeniørstudenter fullfører som forventet.

SSB har kategorisert kompetansebehovet ut fra utdanningsnivå:

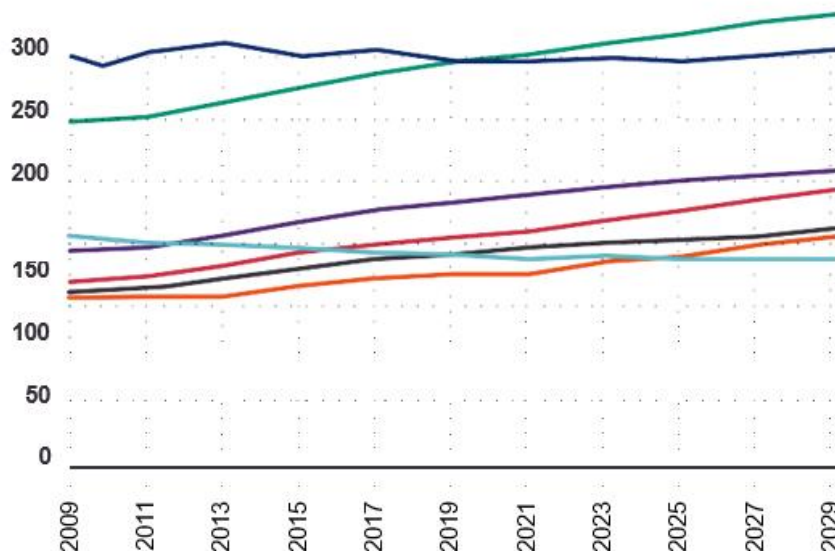
Kilde: Statistics Norway

- NUN: Universitets- eller høyskole med master- eller doktorgrad som høyeste nivå.
- NHO: Universitets- eller høyskole med bachelorgrad som høyeste nivå.
- NVF: Videregående opplæring, yrkesfaglige utdannings- programmer, som høyeste nivå
- NVA: Videregående opplæring, studieforberevende utdannings-programmer, som høyeste nivå.
- NGRK: Grunnskoleopplæring som høyeste nivå.

Det er ikke all fag- og yrkesopplæring som opplever like sterk etterspørsel. Den er sterkest innenfor de tradisjonstunge lærefagene med produksjon som forutsetter bygg- og anleggsfaglig, elektrofaglig, mekanisk og maskinteknisk kompetanse. I tillegg trenger vi flere helsearbeidere som følge av at andelen eldre i befolkningen øker.

Fremskrivningene i SSB-figurene over kan peke i retning av følgende spissing av den videregående opp-

Employment by education at upper secondary level, 1,000 persons

- General programs
- Electronics, mechanics work and machinery
- Economics and administration
- Other fields of science, technique and crafts
- Building and construction
- Other fields
- Nursing and care giving

Kilde: Statistics Norway

læringens tilbud og søkemønster i Troms:

1. Flere må søke seg til de tradisjonstunge lærefagenes utdanningsprogrammer og fullføre med fagbrev innen:
 - a. Bygg- og anleggsteknikk
 - b. Elektrofag
 - c. Teknikk og industriell produksjon
2. De som søker studieforberedende utdanningsprogrammer, må ha høyere utdanning som mål, og da med et særlig sikte mot profesjonsutdanningene som gir flere lærere og sykepleiere.

Fylkesplanen for Troms viser til «Kunnskapsgrunn-

laget for Troms 2012», der situasjonen for næringer og sysselsetting i Troms beskrives. Av særlige utfordringer nevnes kompetanse og rekruttering, infrastruktur, spredt bosetting, næringsstruktur og mangel på risikovillig kapital. En mer nyansert gjennomgang av næringene finnes i det samme «Kunnskapsgrunnlaget»:

- **Sjømatnæringen** (fiske, fiskeindustri og havbruk) sliter generelt med å rekruttere kompetansepersonell, noe som peker i retning av å opprettholde og vedlikeholde videregående opplæring innenfor relevante fagområder.
 - *Fiskeflåten* som er hjemmehørende i Troms bestod av 12 større konsesjonsfartøy (2011) og om lag 400 i kystfiskeflåten (2011).
 - *Fiskeindustrien* består av tre store anlegg i Troms, hvorav to utgjør landets største rekeindustri.
 - *Havbruksnæringen* har vært preget av tendens til sentralisering (utselging) av eierskap og konsesjoner.
- **Reiselivsnæringen** har tradisjonelt hatt problemer med helårsdrift. Samtidig som vinterturismen har økt kraftig, har ikke sommerturismen styrket seg.
- **Petroleumsnæringen** har etablert seg i nord, men investeringsveksten kan hemmes av usikkerhet om- kring oljeprisen.
- **Biotechnologinæringen**, og da den marine delen sær- skilt, har spennende fremtidsperspektiver, men er ung og ikke ferdig utviklet i kommersiell sammenheng.

- **Mineralnæringen** preges av mangel på kapital, kunnskap og kompetanse.
- **Landbruket** opplever sterkere nedgang enn i landet for øvrig. Det har liten betydning for fylket som sådan, men med stor betydning i typiske landbruks- kommuner.
- **Skogbruket** drives vesentlig av profesjonelle skogs- entreprenører, og da hovedsakelig vedproduksjon og produksjonen av skogsflis til varmesentraler.

Utfordringer i Troms, lokalisert i «Framtid i nord»-rapporten

En økonomisk og demografisk mangelsituasjon i arbeids- og næringsliv:

- Lav kapitaltilgang
- Lav lønnsomhet
- Behov for arbeidskraft med riktig kompetanse
- Lavt folketall og innbyggere med høy alder som bor spredt
- Lange avstander gir sårbarhet for fremtidige klima- og utslippskrav

Om kompetansesituasjonen spesielt:

- Andel sysselsatte i privat sektor med høyere utdanning er halvparten av landet for øvrig
- Høyere utdanning gir flyttemotiv, og er en mobilitetsfaktor i Troms
- Bedriftsledere sier de mangler fagarbeidere med fagbrev. Rapporten peker på lav gjennomføringsgrad
- Alderssammensetningen i befolkningen krever flere helsearbeidere

De ulike utredningene om næringsutviklingen i Nord-Norge og Troms gir en rekke anvisninger om innsatsområder som i sum uttrykker følgende forventninger:

- Vi må sikre flere fagarbeidere ved å øke gjennom føringen i fag- og yrkesopplæringen.
- Vi må satse på marine næringer.
- Vi må satse på reiselivsnæringen.
- Vi må skape attraktive lokalsamfunn.

Dette kunne peke i retning av at ungdom i Troms skulle velge (yrkesfaglige) utdanningsprogrammer som er rettet mot marine næringer og reiselivet. Videre at ungdom skulle bosette seg der produksjonen foregår etter endt utdanning. Ungdom som valgte denne veien, ville dermed kunne øke attraktiviteten i lokalsamfunnene i Troms.

Imidlertid har ungdommene egne fremtidsønsker som ikke nødvendig- vis samsvarer med samfunnsplan- leggenes. Dette kan illustreres av de følgende oversiktene over søkemønsteret til videregående opplæring i Troms (førstevalget til elever med ungdomsrett), hvor økende etterspørsel etter fagarbeidere ikke gir markante utslag i ung- dommens utdanningsvalg.

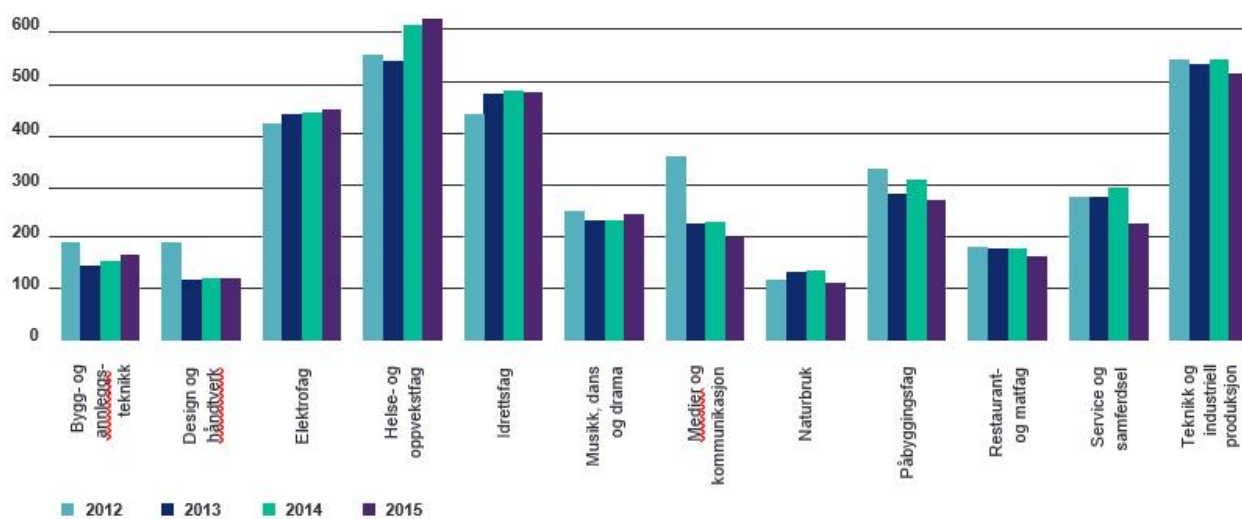
Utdanni ng	2012	2012	2013	2013	2014	2014	2015	2015
---------------	------	------	------	------	------	------	------	------

Utdanning	2012	2012	2013	2013	2014	2014	2015	2015
Bygg- og anleggs teknikk	192	3,10 %	147	2,40 %	156	2,50 %	169	2,80 %
Design og håndverk	189	3 %	119	1,90 %	124	2,00 %	122	2,02 %
Elektrofag	417	6,80 %	439	7,20 %	440	7,00 %	446	7,40 %
Helse- og oppvekstfag	553	9 %	539	8,80 %	608	9,70 %	620	10,29 %
Idrettsfag	441	7,10 %	476	7,80 %	482	7,70 %	480	7,97 %
Musikk, dans og drama	251	4 %	234	3,80 %	234	3,70 %	247	4,10 %
Medier og kommunikasjon	356	5,80 %	227	3,70 %	228	3,60 %	202	3,35 %
Naturbruk	121	2 %	136	2,20 %	138	2,20 %	112	1,86 %
Påbyggingsfag	332	5,40 %	286	4,70 %	311	5,00 %	273	4,53 %

Utdanning	2012	2012	2013	2013	2014	2014	2015	2015
Restaurant- og matfag	183	3 %	178	2,90 %	178	2,80 %	162	2,69 %
Service og samferdsel	280	4,50 %	279	4,60 %	295	4,70 %	227	3,77 %
Studiespesialisering	2310	37,40 %	2530	41,30 %	2530	40,30 %	2450	40,66 %
TIP	544	8,80 %	531	8,70 %	543	8,60 %	515	8,55 %
SUM	6169	100 %	6121	100 %	6267	100 %	6025	100 %

Tabell: Førsteønske til søkere med ungdomsrett til skole (unntatt studiespesialisering-søkere) etter søknadsfrist 1. mars Kilde: VIGO

Førsteønske til søkere med ungdomsrett til skole (unntatt studiespesialisering-søkere) etter søknadsfrist 1. mars

Kilde: VIGO

Det er imidlertid ikke slik at man må bli fagarbeider innenfor et bestemt fagområde for å kunne arbeide i næringer som etterspør kompetent arbeids- kraft. I Kunnskapsløftet er det flere veier til ulike næringer, ikke minst til de marine næringene.

Om status i de marine næringene i «Framtid i nord»-rapporten

Fiskeri: De minste fartøyene (under 11 meter) utgjorde 80 % av flåten i 2008. De største fartøyene (over 28 meter) utgjorde om lag 2 %, men stod for halvparten av totalfangsten.

Fiskeforedling: Lav foredlingsandel på grunn av utstrakt salg av sløyd fisk ut av fylket.

Havbruk: Lav videreforedlingsgrad – stort sett oppdrett og slakting.

Nye marine næringer: Disse har ikke fått det til kommersielt ennå.

Biomarine næringer: Fremtidsnæring som var uten aktører i Troms i 2011-2012.

Leverandørindustrien: Dårlig utviklet, men har noen fremskutte aktører.

Færre enn 1/3 av de marine bedriftene har lokalt eierskap i Troms.

I Meld. St. 22 (2012-2013) *Verdens fremste sjømatnasjon* presiseres det at sjømatnæringens fremtidige kompetansebehov er bredt sammensatt. Behovet omfatter både spesifikke marine fagutdanninger, som maskinister og fiskehelsebiologer, og personer med generell kompetanse, som økonomer, jurister og kjemikere. I Kunnskapsløftet er det flere veier til yrkesutøvelse i eller i tilknytning til sjømatnæringen. De studieforberedende utdannings- programmene forutsetter etterfølgende, relevante studier som fiskeri- og havvitenskap, (marin) biologi og bioteknologi, fiskehelse og økonomi på høgskole- og universitetsnivå.

De yrkesfaglige veiene går gjennom de havbruksrettede programområdene Akvakultur og Fiske og fangst, men sjømatnæringen er også avhengig av fag- arbeidere med opplæring fra andre utdanningsprogrammer, som Teknikk og industriell produksjon (med programområdene Industriteknologi, Maritime fag og Transport og logistikk) og Elektrofag (med program- områdene Automatisering, Elenergi og Data og elektronikk).

Med et yrkesfaglig løp kan elevene også velge påbygging for å kunne søke høyere utdanningstilbud som krever generell studiekompetanse.

Når sjømatnæringen skal videreutvikles kompetansemessig, vil dette skje langs en bred vifte av fagfelt, og vil i særlig grad måtte skje gjennom høyere utdanning. Dette gjør at mange av dagens utdanningsprogrammer kan være mer sjømatrelaterte enn de gir seg ut for. I så måte fremstår utdanningsprogrammet Studiespesialisering som det kanskje viktigste utdanningsprogrammet for sjømatnæringen.

Skal fag- og yrkesopplæringen primært sikre tilgang på arbeidskraft med relevant kompetanse til hele fylket? Skal fag- og yrkesopplæringen rettes mot kortsiktige, konjunkturbestemte kompetansebehov i arbeidslivet? Eller skal fag- og yrkesopplæringen primært tilpasses samfunnets behov ut fra en gitt demografi, et politisk ønsket bosettingsmønster med til- hørende næringsstruktur som gir attraktive lokalsamfunn i Troms? Eller skal fag- og yrkesopplæringen tilpasses den enkelte ungdoms mulighet til å realisere egne viljer og evner innen hva som helst hvor som helst i verden? Eller skal hovedoppgaven være å gjøre alt dette mulig samtidig?

Kompetansebehovet i marine næringer er sammensatt

Oppdrettsteknikere

Økonomer, finansrådgivere, internrevisjon Ingeniører

Merkevarebyggere HMS-ansvarlige Sekretærer Genetikere Marinbiologer

Ph.D-forskere innen ulike felt Logistikkmedarbeidere Produktutviklere Vedlikeholdsfunksjoner

Personalmedarbeidere Fagarbeidere prosessindustri Veterinærer

Analytikere Ledere

Kommunikasjonsmedarbeidere Prosessarbeider fiskefôr Biologer

Selgere Kontrollere

Forhandling og innkjøp Fôrformulerere og ernæringsspesialister Kvalitetsfunksjoner

Trainee-stillinger

2.2 Fag- og yrkesopplæringen

2.2.1 Organisering, oppgaver og aktører i fag- og yrkesopplæringen

Fag- og yrkesopplæringen har sine røtter i laugs- organiseringen av håndverksarbeidet i middelalderen, der lærlingen gikk i lære hos mesteren for å bli svenn i faget. Dette var en rent «privat» opplæringsinstitusjon, om man kan si det slik. Først under pietismen på 1700-tallet begynte staten å interessere seg for en bred opplæring av den dominerende bondebefolkningen i Danmark-Norge. Hensikten var da mer å sikre at bøndene fikk innsikt i protestantisk-religiøse tanker og tekster enn å sikre levebrødet gjennom opplæringen.

Staten var lenge uten interesse for opplæringen som ble ivaretatt gjennom laugenes håndverkstradisjoner. Laugenes virksomhet var beskyttet av særlovgivning, men industrialisering og liberalisering av samfunnet utover 1800-tallet åpnet imidlertid markedet for industri- og håndverksproduksjon også for aktører som ikke var tilsluttet laugene. Samtidig ble det behov for både bredere og mer demokratiske rekrutterings- og opplæringsinstitusjoner: Laugenes opplæringsvirksomhet hadde vært forbeholdt menn.

Både bedriftseiere og arbeiderforeninger så behov for en mer systematisk og oppdatert fagopplæring, og det vi kjenner som yrkesskoler, ble opprettet på initiativ fra arbeidslivet. Først mot slutten av 1930-årene begynner staten å gjøre seg gjeldende som en sterk premissleverandør for fag- og yrkesopplæringen. Dette ble møtt både med glede og skepsis i næringslivet – glede på grunn av den offentlige ressursinnsatsen, skepsis med grunnlag i håndverksfagenes selvstyrettradisjon og næringslivets generelle mistro til statlig regulering og inngripen i privat næringsvirksomhet.

En stadig sterkere stat gjorde seg gjeldende i etter- krigstiden, og dette ga et mer gjennomregulert utdanningssystem i Norge. Målene for opplæringen ble også politiske ved at opplæringen også skulle oppfylle forventninger om opphevelse av kjønnsdiskriminering, classeskiller og sosial reproduksjon; arbeiderklassens

barn skulle også kunne tre inn på borgerskapets tradisjonelle arenaer. Det betydde i klartekst at flere skulle ta høyere utdanning, noe opprettelsen av Statens lånekasse for utdanning i 1965 bidro sterkt til.

Parallelt med denne omleggingen til en statlig yrkesutdanning fikk noen av dem som ville bli industri- og håndverksarbeidere, opplæring i arbeidslivet. På 1970-tallet var lærlingeordningen en privat organisert opplæringsform i regi av næringslivet, med bare 2 000- 3 000 nye lærekontrakter per år (Nyen/Tønder 2014: 65). Utover 1980-tallet skjedde det en ny dreining mot å gi opplæring ute i arbeidslivet, og antall lærekontrakter økte til over 10 000. Dette skjedde parallelt med en betydelig industridød i Norge, som gikk gjennom et økonomisk hamskifte der arbeids- og næringslivet ble kraftig liberalisert og omstrukturert.

Denne omstruktureringen medførte en periode med nedgangstid og massearbeidsløshet, ikke minst blant ungdom. Behovet for ufaglært arbeidskraft falt i takt med nedleggelser og omlegging av industrivirksomheter i Norge. Regjeringen vendte seg til arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene, og under en felles kriseforståelse ble det lagt et korporativt grunnlag for innretningen av arbeids- og næringslivet. Dette medførte også endringer i den videregående opplæringen, ikke minst ved at alle ungdommer fikk lovbestemt rett til videregående opplæring gjennom Reform '94. Videre skulle fag- og yrkesopplæringen moderniseres ved at strukturen ble bedre tilpasset en stadig mer omskiftelig samfunnsutvikling.

Forut for Reform '94 lå det for øvrig en felleserklæring fra NHO og LO som anviste at fag- og yrkesopplæringen ikke skulle skje i skole alene, men i samvirke med opplæring i arbeidslivet (Nyen/Tønder 2014: 72). Dette var grunnsteinen for det som ble hovedmodellen i fag- og yrkesopplæringen etter 1994; to år opplæring i skole etterfulgt av to år opplæring i bedrift.

Her er det verdt å merke seg at det var arbeids- og næringslivets behov som stod i sentrum. Videre at håndverks- og industrifagene dominerte felleserklæringen, og at det var motsetning mellom industrifagene på den ene siden og håndverksfagene på den andre. Industrifagene ville ha et bredere yrkesteoretisk grunnlag å bygge opplæringen i bedrift på, mens håndverksfagene ville ha mer praktisk og spesialisert opplæring tidligere (Nyen/Tønder 2014: 73).

«Når det gjaldt valg av modell for fag- og yrkesopp- læringen [i Reform '94], gikk LO og NHO inn for at normalordningen burde være et opplæringsløp med to år i skole og minst ett års læretid i arbeids- livet. Det ble understreket at en slik ordning ville stille store krav til skolen. Samtidig ville en slik dualmodell medføre et stort ansvar for partene i arbeidslivet som nå måtte stille langt flere lærling- plasser til disposisjon enn tidligere. LO og NHO så det som et mål å utvide lærlingordningen til nye om- råder ved å legge så mange yrkesutdanninger som mulig inn under Lov om fagopplæring i arbeidslivet. Fra LO og fagforbundenes side innebar dette at flere grupper ville få mulighet til å få fagarbeider- status og dermed høyere lønn. Når også arbeids- giversiden gikk inn for dette, må det forstås som et uttrykk for at man, i hvert fall på sentralt nivå i organisasjonen, mente at det var et reelt behov for å styrke og formalisere kompetansen på flere områder.

Partene gikk inn for at en hovedmodell med to år i skole og minst ett år i lære, skulle legges til grunn for de fleste fag. Samtidig ble det understreket at det måtte være rom for en viss fleksibilitet. Blant annet måtte det fremdeles være mulighet til å tegne lærekontrakt allerede det første året.»

(Nyen/Tønder 2014: 72)

En høy grad av gjennomføring innenfor hovedmodellen 23 forutsetter at det er en stabil og tilstrekkelig tilgang på læreplasser over tid. Videre at fylkeskommunen og arbeidslivet dimensjonerer fag- og yrkesopplæringen

riktig. Selv om norske ungdommer med Reform '94 fikk en lovfestet rett til videregående opplæring, fikk de ikke rett til *lære plasser*. Dette var en klar kvantitativ begrensning i hovedmodellen som er forsøkt bøtet på i flere omganger, senest i «Samfunnskontrakten for flere lære plasser» av 2012.

Samfunnskontrakten og indikatorer for å måle utvikling i fag- og yrkesopplæringen

Indikatorer på måloppnåelse i samfunnskontrakten

I forbindelse med samfunnskontrakten for flere lære plasser er det satt opp enkelte resultatmål.

1. Antallet godkjente lærekontrakter skal øke med 20 pst. i 2015 i forhold til nivået ved utgangen av 2011
2. Øke antallet voksne som tar fag- eller svennebrev
3. Øke andelen lærlinger som fullfører og består med fag- eller svenneprøven

Utdanningsdirektoratet har i samarbeid med fylkes- kommunene og partene i arbeidslivet utarbeidet et indikatorsett som blant annet vil vise utviklingen av antall lærekontrakter og fag- og svennebrev og gjennomføringen av læretiden.

Indikatorsettet består av:

- Antall lærekontrakter
- Antall fag- og svennebrev
- Andel lærlinger som oppnår fag- eller svennebrev
- Andel bedrifter som er godkjent lærebedrift, og som har lærling
- Andel søkere til lære plass som får lærekontrakt
- Tilbud av lære plasser
- Overgang fra yrkesfaglig Vg2

2+2-modellen gjenspeiler for øvrig ikke bare tanken om at elevene skal tilegne seg noe yrkest teori før de får mer spesialisert og praktisk opplæring ute i arbeidslivet. Denne modellen gjenspeiler også ordningen med at staten bereder grunnen for næringslivets selvstyring. Statens innstilling og handlemåte er samtidig annerledes overfor fag- og yrkesopplæringen enn overfor den studieforberedende opplæringen, der det offentlige styrer og regulerer hele opplæringsløpet gjennom forvaltningen.

I fag- og yrkesopplæringen er utøvelsen av den offentlige opplæringsmyndigheten basert på forhandling mellom staten og partene i arbeidslivet. Staten forvalter ikke fag- og yrkesopplæringen alene, men er en forhandlingspart. Dette er kapittel 3 og 4 i opplæringsloven, 2+2-modellen og Samfunnskontrakten uttrykk for. Hovedmodellen i fag- og yrkesopplæringen kan dermed sies å forutsette to hovedaktører, en offentlig og en privat.

Et relevant spørsmål å stille - ut fra den ovenstående beskrivelsen av håndverks- og industrifagenes opplæringstradisjon og hovedmodellens korporative grunnlag - er om fylkeskommunen i det hele tatt *skal* bevege seg inn på bransjenes og bedriftenes opplæringsarenaer i 2+2-modellen. Svaret er et entydig ja, angitt blant annet av opplæringslovens § 13-10, der fylkeskommunen pålegges å ha et forsvarlig system for vurdering av om kravene i opplæringsloven og forskriftene til loven blir oppfylt. Dette ansvaret omfatter også opplæringen i bedrift.

Opplæringsloven anviser gjennomgående et fylkes- kommunalt ansvar i og for den videregående opplæringen. Dette er blant annet ansvar for godkjenning av lærebedrifter, godkjenning av lærekontrakter og opplæringskontrakter og endring og heving av lærekontrakter og opplæringskontrakter. Fylkeskommunen tillegges slik et overordnet ansvar for godkjenning av opplæringsvirksomheten i arbeidslivet og oppfølging av denne, og dermed også et overordnet ansvar for kvaliteten på fag- og yrkesopplæringen i sin helhet.

Dette ansvaret skal også håndheves innenfor trepartssamarbeidets rammer, som gjennom samspillet med Yrkesopplæringsnemnda, hvor lokale representanter for arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene skal ha en rådgivende funksjon for fylkeskommunen.

Yrkesopplæringsnemnda

Ved fagopplæringsloven av 1980 ble det opprettet yrkesopplæringsnemnder i alle fylker (§ 7).

Yrkesopplæringsnemnda hadde på vegne av fylkeskommunen det administrative ansvaret for gjennomføring av fagopplæringsloven, samt et utviklingsansvar for fagopplæringen. Nemnda godkjente lærebedrifter (§ 4) og formidlet elevene til disse (§ 3).

Yrkesopplæringsnemnda skulle oppnevne *rådgivende yrkesutvalg* ved de skolene som ga yrkesopplæring (§ 7), som bl.a. tok seg av faglige undervisningsspørsmål.

Yrkesopplæringsnemnda fikk også ansvar for å oppnevne *prøvenemnder* for de fag som det var prøve kandidater i (§ 22), og utstedte fagbrev/svennebrev på grunnlag av bestått fagprøve/svenneprøve (§ 19).

Bestemmelsen om yrkesopplæringsnemnder ble videreført i opplæringsloven av 1998 (§ 12-3), som er gjeldende lov.

Fylkeskommunen forbereder saker til nemnda, og nemnda skal uttale seg i alle saker av betydning for fag- og yrkesopplæringen før fylkeskommunen gjør vedtak i saken (§ 4-8). Nemnda skal ha medlemmer som sikrer en bred innsikt i både fag- og yrkesopplæring og nærings- og sysselsettingsspørsmål. Fylkeskommunene bestemmer hvem som skal sitte i nemnda, men representanter for partene i arbeidslivet er obligatorisk, og disse skal være i flertall. Det er også obligatorisk med elevrepresentasjon i nemnda.

Fylkeskommunen forbereder saker til nemnda, og nemnda skal uttale seg i alle saker av betydning for fag- og yrkesopplæringen før fylkeskommunen fatter vedtak i saken (§ 4-8).

Kilde: Wikipedia

§ 4-8 Oppgåvene til fylkeskommunen knytte til fag- og yrkesopplæringa

Fylkeskommunen har også oppgåver etter §§ 4-3, 4-5 og 4-6, knytte til fag- og yrkesopplæringa. I samband med godkjenning av lærebedrifter skal fylkeskommunen rettleie og følge opp bedriftene, i tillegg til å kontrollere at den enkelte bedrifta fyller krava for å få godkjenning.

Fylkeskommunen skal leggje fram for yrkesopplæringsnemnda saker som har betydning for fag- og yrkesopplæringa, før fylkeskommunen gjer vedtak i saka. Saker om godkjenning av lærebedrifter, tap av godkjenningar og kvalitetssystemet for fag- og yrkesopplæringa skal alltid leggjast fram for nemnda. Fylkeskommunen skal leggje vekt på det yrkesopplærings- nemnda har vedteke eller uttalt når han avgjer saker

som gjeld fag- og yrkesopplæringa. I samband med godkjenning av lærebedrift eller vedtak om tap av godkjenning skal fylkes- kommunen leggje avgjerande vekt på den faglege vurderinga frå yrkesopplæringsnemnda, jf. § 4-3.

Fylkeskommunen skriv ut fagbrev og sveinebrev på grunnlag av greidd prøve, og kompetansebevis for opplæring som er gjennomført.

Fylkeskommunen godkjenner praksis for kandidatar som melder seg til fagprøve eller sveineprøve utan læretid, jf. § 3-5.

Etter forslag frå yrkesopplæringsnemnda nemner fylkeskommunen opp ei, eller om nødvendig fleire prøvenemnder for dei faga det er prøve kandidatar i. Fylkeskommunen kan eventuelt nemne opp prøvenemnder i samarbeid med andre fylkeskommunar.

Med Reform'94 fikk arbeidslivet ansvaret for nærmere halvparten av fag- og yrkesopplæringen. Samtidig som bedriftene skulle produsere og fungere i et marked, skulle de gi opplæring til ungdommer innenfor lov- og læreplanverk for videregående opplæring. For å løse denne utvidede opplæringsoppgaven ble det etablert opplæringskontorer innenfor eller på tvers av bransjene. I dag er fag- og yrkesopplæringen utenkelig uten opplæringskontorenes koordinerings- og oppfølgingsfunksjon overfor lærlinger og lærebedrifter.

Opplæringskontorene er definert som lærebedrifter. Samtidig er deres oppgaver ikke som en ordinær lærebedrift. De er i stedet et organ for en gruppe lærebedrifter som igjen eier kontoret. Kontorenes aktiviteter er avgrenset av hva medlemsbedriftene vil avse av midler og hvilke oppgaver bedriftene kan akseptere at disse skal gå til. Hvis en skal se på hvilke oppgaver opplæringskontorene gjør, eventuelt har overtatt fra lærebedriftene, er det ikke oppgaver knyttet til den daglige, praktiske opplæringen. Mange kontorer arrangerer riktignok faglige kurs for lærlingene, men dette er heller ikke en oppgave bedriftene selv har gjort tidligere. «For å si det enkelt tar vi oss av papirarbeidet slik at dere kan bruke tiden på den praktiske opplæringen», som et opplæringskontor oppgir på sine nettsider til potensielle lærebedrifter. Dette innebærer realiteter og formaliteter rundt godkjenning som lærebedrift, opprettelse av lærekontrakter, hevinger, og oppmelding til fagprøve. I det daglige handler det imidlertid hovedsakelig om oppfølging av de formelle kravene til opplæringen.»

(Høst m.fl: «Rapport 3 Forskning på kvalitet i fag- og yrkesopplæringen» s. 116.)

Rapporten «Opplæringskontorene i fag- og yrkesopplæringen – avgjørende bindeledd eller institusjon utenfor kontroll?» (NIFU-rapport 51/2014) utfyller det bildet av opplæringskontorene som Håkon Høst og andre NIFU-forskere allerede hadde slått fast i sin tidligere rapport: «[Opplæringskontorenes] legitimitet og også deres selvbilde, ser ikke ut til å ligge i at de tilfredsstiller medlemmenes umiddelbare krav og ønsker. I stedet synes de å ha etablert en egen posisjon, hvor deres rolleforståelse ser ut til å være å sikre god opplæring, til det beste både for bedriftene, lærlingene og samfunnet.» (Høst m.fl: «Rapport 3 Forskning på kvalitet i fag- og yrkesopplæringen», 2014 s. 120).

Opplæringskontorene har en betydelig rolle i formidlingen av elever til læreplasser ved fullført Vg2 i skoleopplæringen. 80 % av kandidatene som formidles til læreplasser i Norge, blir formidlet gjennom et opplæringskontor. I Troms er det i dag 23 opplæringskontorer som organiserer om lag 500 medlemsbedrifter.

Hvordan foregår formidlingen til læreplass?

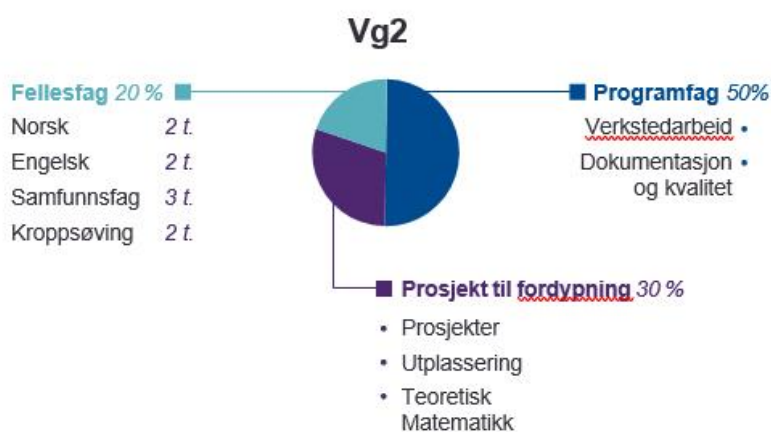
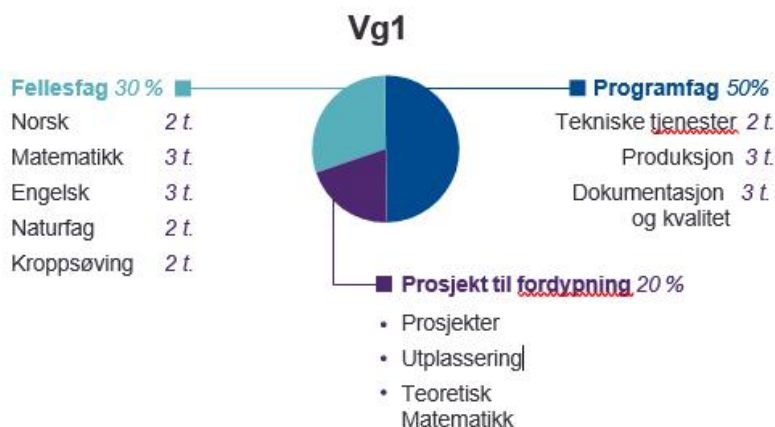
Elevene søker videregående opplæring innen 1. mars.

På yrkesfaglige utdanningsprogrammer er Vg1 og Vg2 faglig bredt anlagte, yrkesteoretiske opplæringsår i skole. Opplæringen har tre hovedkomponenter, fellesfag, programfag og faget Prosjekt til fordypning. Sistnevnte skal sikre elevene innblikk i arbeidslivet under skoleopplæringstiden. Det skal også være et verktøy for formidling av elevene ut i lære etter Vg2 ved at elevene og bedriftene får kjennskap til hverandre gjennom faget. Gjennom Prosjekt til fordypning har skolene derfor også et ansvar i formidlingsprosessen.

Elevene registrerer seg som søker til læreplass på vigo.no innen 1. mars. Søkerne formidles til opplæringskontor og godkjente enkeltstående lærebedrifter i de ulike lærefagene. Samtidig oppfordres elevene til å sende personlige søknader om læreplass til aktuelle bedrifter. Det er bedriftene som bestemmer hvilke søkere de tilbyr læreplass. Søkerne har ikke rett til læreplass, men har rett til å få tilbud om Vg3 i skole dersom de ikke får læreplass.

Mange opplæringskontorer og lærebedrifter anfører kritikk mot opplæringen i skole. En slik kritikk kan også gjenfinnes i Lærlingundersøkelsen, om manglende yrkesretting av fellesfagene. Det som videre gjerne påpekes, er at elevene har liten dybdekunnskap i faget med seg, og at kunnskapen ikke oppleves som fullt ut relevant for den etterfølgende opplæringen i bedrift. Her utpekes faget Prosjekt til fordypning som en mulighet som ikke utnyttes godt nok i mange skoler.

Faget Prosjekt til fordypning er sentralt i fag- og yrkes- opplæringen. Faget har en timeramme på 168 timer per år på Vg1 og 253 timer per år på Vg2, og skal forberede elevene på arbeidslivet. Prosjekt til fordypning skal fremme motivasjon og gi grunnlag for yrkesvalg. Gjennom dette faget skal elevene få positive mestringsopplevelser og virkelighetsnær tilnærming til fag og arbeidsliv. Fagets kvalitet er avhengig av nært samarbeid mellom avgiverskole og næringsliv.

Opplæringskontorene har status som lærebedrifter, og lærebedriftene har siste ordet i formidlingen etter § 6A-6 i forskrift til opplæringsloven. Opplæringskontorene er eid av lærebedriftene, og de kan forplikte lærebedriftene på en måte fylkeskommunen ikke kan. Det reelle ansvaret for formidlingen er derfor delegert til opplæringskontorene på vegne av lærebedriftene.

Selv om opplæringskontorene formelt sett ikke representerer fylkeskommunen, ser de likevel på seg selv som representanter for opplæringssystemet: «Deres legitimitet og også deres selvbilde, ser ikke ut til å ligge i at de tilfredsstiller medlemmenes umiddelbare krav og ønsker. I stedet synes de å ha etablert en egen posisjon, hvor deres rolleforståelse ser ut til å være å sikre god opplæring, til det beste både for bedriftene, lærlingene og samfunnet.» (Høst m.fl. «Rapport 3 Forskning på kvalitet i fag- og yrkesopplæringen» s. 120).

§ 6A-6 Formidling av lærlingar og lære kandidatatar

Ungdom og vaksne kan søkje om læreplass i eit lærefag som byggjer på utdanningsprogrammet eller programområdet, jf. opplæringsordninga som er fastsett for faget i læreplanverket. Elevar og vaksne som er tekne inn til utdanningsprogram som avvik frå hovudmodellen, søkjer om formidling til læreplass på det tidspunktet som følgjer av læreplanverket.

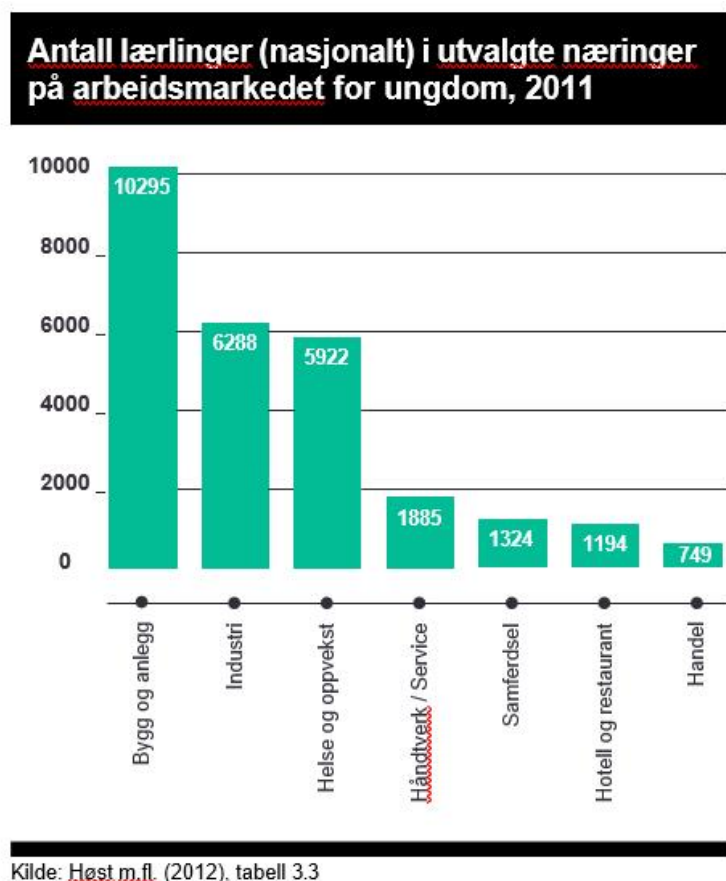
Fylkeskommunen pliktar å formidle søkerane med ungdoms- rett til lærebedrifter det er inngått avtaler om læreplass med. Lærebedrifta avgjer kven ho inngår lærekontrakt med.

Fylkeskommunen kan tilby læreplass i eige fylket eller i eit anna fylke. Bedrifta kan stille krav til lærlingen eller lærekandidaten på grunn av verksemda i bedrifta, mellom anna på grunn av produksjon, utstyr, kundebehandling og liknande. Krava skal ikkje vere diskriminerande.

Det skal teiknast lærekontrakt mellom lærlingen og bedrifta eller opplæringskontrakt mellom lærekandidaten og bedrifta, jf. opplæringslova § 4-5.

2.2.2 Lærlingordningen i et fagarbeider- og rekrutteringsperspektiv

Meld. St. 20 (2012-2013) *På rett vei* påpeker at det er betydelige variasjoner i hvilken grad næringene rekrutterer arbeidskraft gjennom lærlingordningen. Den delen av arbeidsmarkedet for ungdom som har forankring i lærlingordningen består i stor grad av sju ulike næringer. Disse har til sammen 78 prosent av lærekontraktene:

På rett vei gjennomgår de ulike yrkesfaglige utdannings- programmene og deres styrke som lærefagområder (s. 108-112). I et tradisjonsperspektiv er det ingen overraskelse at håndverks- og industrifagene regnes som lærefag med de sterkeste fagtradisjonene, de tydeligste fagarbeider-forventningene og det sterkeste rekrutteringsperspektivet.

Helse- og oppvekstsektoren og transportsektoren står i en mellomposisjon, med fagarbeiderforventninger, men uten det samme sterke rekrutteringsperspektivet som håndverks- og industrifagene. Lærefagene i ut- dannelsesprogrammet Helse- og oppvekstfag oppfattes som relevante av kommunene, som er de viktigste arbeids- giverne, men få lærlinger tilbys jobb etter endt læretid. I følge *På rett vei* er det også få med fagbrev fra Helse- og oppvekstfag som oppgir at de har fagspesifikt arbeid i den forstand at man *må* ha fagbrev for å kunne gjøre jobben.

Den delen av helse- og oppvekstsektoren som ut- dannelsesprogrammet Helse- og oppvekstfag retter seg mot, kjennetegnes av utstrakt bruk av ufaglært arbeids- kraft. Spesielt for helse- og oppvekstfagene er også at lærlingordningen ser ut til å etablere seg hoved- sakelig som en opplæringsordning, men i mindre grad som en rekrutteringsordning. Videre utmerker dette utdanningsprogrammet seg ved at elevene ikke velger

utdanningsprogrammet for å bli fagarbeidere, men for å kunne søke seg til høyere utdanning gjennom påbygging til generell studiekompetanse.

«Få av våre elever på Vg2 Helsefagarbeider velger å gå ut i lære. De fleste går videre til påbygging til generell studiekompetanse. Dette henger nok sammen med at de som kommer inn hos oss på Vg2 Helsefagarbeider, har et ganske høyt karaktersnitt fordi det er stor konkurranse om plassene. For mange av disse er det naturlig å velge et løp som åpner for muligheten til høyere utdanning. Vi vet at mange planlegger for eksempel sykepleierstudier.»

Rektor Sylvi Berg, Stangnes videregående skole

I den andre enden av skalaen finner vi servicenæringen, og da særlig detaljhandelen. Næringen er både uten klare fagarbeiderforventninger og uten et tydelig rekrutteringsperspektiv på lærlingordningen. Meld. St. 20 viser til «at elever innenfor service og samferdsel ikke primært velger utdanningsprogrammet for å bli fagarbeidere, men sikter seg inn mot et bredt sett av stillinger innenfor tjenesteytende næringer, og i motsetning til elever i helse- og oppvekstfag søker elevene innenfor service og samferdsel seg i mindre grad til høyere utdanning» (s. 110).

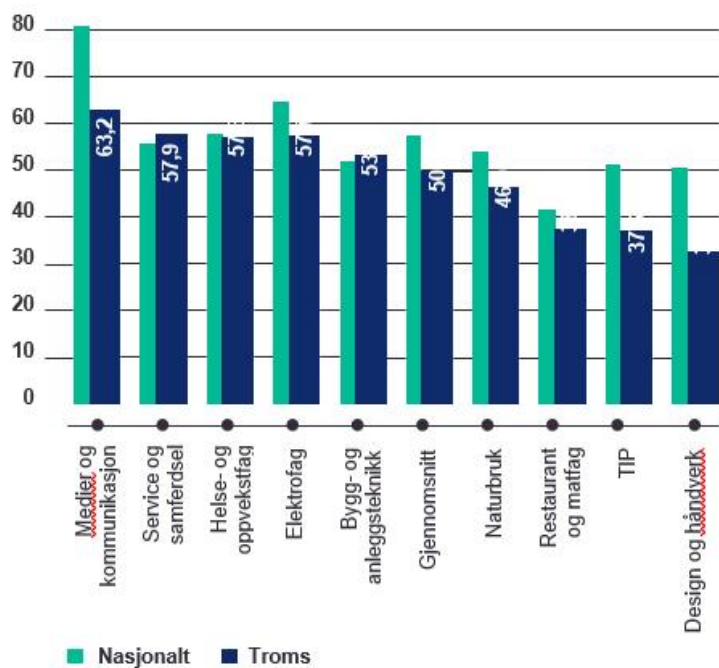
Av dette utleder stortingsmeldingen at i utdanningsprogrammet Service og samferdsel «er fagkategoriene i tilbudsstrukturen i videregående opplæring marginale, behovet for fagkompetanse uklar, fagarbeidere har en svak plassering i virksomhetenes arbeidsdeling, og arbeidskraft rekrutteres i liten grad gjennom lærlingordningen». I de tradisjonstunge håndverks- og industrifagene innenfor utdanningsprogrammene Bygg- og anleggsteknikk, Teknikk og industriell produksjon og Elektrofag er altså forholdet motsatt.

Så er det likevel ikke slik at gjennomføring og antall avlagte fagprøver i Troms gjenspeiler denne fremstillingen i *På rett vei*. Her utmerker nettopp utdanningsprogrammet Service og samferdsel seg positivt, mens Teknikk og industriell produksjon med tradisjonstunge håndverks- og industrifag kommer dårligere ut. Tabellene for Troms nedenfor viser at utdanningsprogrammer med fag som er uten både klare fagarbeiderforventninger og rekrutteringsperspektiv på lærlingordningen, har høyere eller like høy gjennomføringsgrad som lærefagene med de sterkeste fagtradisjonene og tydeligste fagarbeiderforventningene.

De sistnevnte fagene viser heller ikke påfallende styrke når det gjelder antall avlagte fag- og svenneprøver i Troms. Dette tyder på at Troms også kan være noe atypisk når det gjelder de ulike lærefagenes styrke. Dette kan peke i retning av å bruke opplæringsmodeller som bedre kan ta opp i seg lokale premisser for å lykkes med å forbedre kvalitet og gjennomføring i fag- og yrkesopplæringen i Troms.

Tabellen viser andelen elever som begynte på en fag- 29 og yrkesopplæring i 2008, og som fullførte og bestod innenfor ungdomsrettsperioden.

Gjennomføring, 2008-kullet, yrkesfaglige utdanningsprogrammer

Kilde: Skoleporten

Avlagte fag- og svenneprøver i Troms, 2012 - 2014

Utdanning	2012	2013	2014
Bygg- og anleggsteknikk	154	158	170
Design og håndverk	23	28	25
Elektrofag	107	102	118
Helse- og oppvekstfag	186	186	204
Medier og kommunikasjon	5	7	4
Naturbruk	12	17	19

Utdanning	2012	2013	2014
Restaurant- og matfag	60	61	57
Service og samferdsel	124	131	144
TIP	125	161	150
Totalt	796	851	891

«Bygg- og industrifagene er fortsatt kjerneområder i fag- og yrkesopplæring med god rekruttering gjennom lærlingordningen, en tydelig plass i arbeidsdelingen til virksomhetene og godt samsvar mellom yrkeskategoriene på arbeidsmarkedet og fagkategoriene i fag- og yrkesopplæringen.» (Meld. St. 20 s. 108.)

«Skittent, grått og ensformig er det vanlige bildet unge har av industrien. I stedet søker man seg heller til jobber innen butikk eller serveringsbransjen, til tross for både lavere lønninger og mer ubekvemme arbeidstider. – Hvordan får vi de unge til å se på industrien som en attraktiv arbeidsplass. Jo, ved å *gjøre* den til en mer attraktiv arbeidsplass. Det er ikke vanskeligere enn som så, sier Sven Eriksson, som er kategorisjef for arbeidsplassutstyr hos Gigant i Sverige.» (Fra TOOLS Magasin 2/2014.)

«En undersøkelse av virksomhetenes oppfatninger viser at de fleste mener at fagbrev i kontor og administrasjon, salg, IKT-service og logistikk har betydning for arbeidet, men et ganske stort mindretall er ikke enige. Kjennskap til lærefagene er ikke spesielt god, lærlingene får i mindre grad jobb i virksomheten hvor de hadde læretid enn i tradisjonelle håndverks- og industrifag og halvparten av virksomhetene mener det er en fordel å ansette fagarbeidere. [...] En annen undersøkelse viser at få med fagbrev fra servicefag opplever videre at de har fagspesifikt arbeid i den forstand at man må ha fagbrev for å kunne gjøre jobben, og at andre med samme jobb har samme fagbrevet.» (Meld. St. 20 s. 108-109.)

2.2.3 Tilrådninger i Meld. St. 20 (2012-2013), På rett vei

Meld. St. 20 (2012–2013), *På rett vei*, peker på at mulighetene til å lage fleksible opplæringsløp og opplæringstilbud ikke brukes fullt ut i videregående opplæring i dag. Det er ønskelig at fylkeskommunene prøver å finne hvilke modeller som passer best ut fra lokale forhold:

Selv om videregående opplæring er innrettet med utgangspunkt i en studieforberedende og en yrkesfaglig hovedvei, skal strukturen være så fleksibel at den kan imøtekomme både elevenes og arbeidslivets behov for fleksibilitet. Kryssløp mellom ut- danningsprogrammene, påbygging til generell studiekompetanse fra yrkesfaglige utdanningsprogram- mer og mulighet til å bruke andre opplærings- modeller enn hovedmodellen 2+2, er eksempler på ulike former for strukturell fleksibilitet som allerede eksisterer. Med unntak av at mange elever velger påbygging til generell studiekompetanse, oppfatter departementet at fleksibiliteten i systemet i liten

grad utnyttet. Det kan være mange gode grunner til dette, for eksempel at fylkeskommunene har lagt vekt på at strukturen skal være enhetlig eller at alternative modeller oppfattes som kompliserte og kostnadskrevende.

I innledningen til dette kapitlet ble fleksibilitet i opplæringstilbudene definert som et grunnprinsipp for videreutvikling av videregående opplæring. Prinsippet innebærer for det første at departementet vil stimulere til at skoleeierne får økt mulighet til å utnytte det potensialet som fleksibiliteten i systemet gir, og at opplæringstilbud som i utgangspunktet avviker fra de to hovedveiene, skal anerkjennes og tilpasses slik at de blir bedre opplæringstilbud for elevene. (Meld. St. 20, *På rett vei*, kap. 6, s. 120).

Departementet mener at det er nødvendig å prioritere noen grunnprinsipper for arbeidet med å utvikle og forbedre videregående opplæring i årene fremover. Tiltakene som foreslås i kapittel 6 av *På rett vei*, bygger på disse prinsippene som vil være viktige i den videre utforming av fag- og yrkesopplæringen i Troms:

- Det skal være mulig å bytte fra yrkesfaglige til studie- forberedende programmer, og fra studieforberedende til yrkesfaglige programmer underveis i opplæringsløpet. Alternative veier gjennom videregående opplæring må anerkjennes.
- Fleksibilitet i videregående opplæring skal gi mulighet for fordypning og tilpasning etter elevers ulike valg og ulikheten mellom fagområder.
- De som har bestemt seg for et yrke når de begynner på videregående opplæring, skal få mulighet til å få opplæring og erfaring fra yrket fra Vg1. De som ikke er sikre på sine utdanningsvalg skal få et godt grunnlag for å gjøre riktig valg.
- Elever som i utgangspunktet tar sikte på å oppnå grunnkompetanse, skal få mulighet til å fullføre fag- og yrkesopplæringen på et senere tidspunkt.
- Dimensjoneringen av videregående opplæring er en balanse mellom elevenes ønsker og behovene i samfunnet, arbeidslivet og høyere utdanning. Det krever et godt kunnskapsgrunnlag om elevenes preferanser og behovene i et framtidig samfunns- og arbeidsliv.
- Fag- og yrkesopplæringen skal bygge på utstrakt samarbeid med partene i arbeidslivet, og føre fram til en kompetanse som er anerkjent i arbeidslivet. Fullført og bestått fag- og yrkesopplæring skal gi utdanningsmuligheter ved fagskoler og y-veier til høyere utdanning.

Av Meld. St. 20 går det frem at fag- og yrkesopplæringen skal styrkes gjennom tilrettelegging for tid- ligere og hyppigere veksling mellom opplæring i skole og arbeidsliv:

Departementet mener at en vekslingsmodell kan integrere opplæring i skole og opplæring i virksomhet på andre måter enn 2+2-modellen. I en vekslingsmodell kan elevene tidligere få innblikk og øving i de arbeidsoppgavene som kjennetegner de ulike lærefagene. Dette kan både styrke elevenes motivasjon og gi en bedre sammenheng mellom fellesfagene og programfagene. De vil også lettere kunne opprettholde kontakten med medelever, og de vil være tilknyttet et skolemiljø med jevnaldrende ungdommer i hele opplæringsperioden. I et vekslingsløp vil elevene tidligere få opplæring i ulike lærefag og yrker. Dette vil kunne åpne for en tidligere fordypning i et lærefag for de elever som er motivert for dette. En vekslingsmodell vil også kunne tilpasses voksne som ønsker å ta fagbrev, og vil kunne være aktuell for de særskilte samiske fagene.

For virksomhetene kan fordelene ved å få elevene tidligere inn på arbeidsplassen være at ungdommene sosialiseres inn i arbeidslivets regler og normer, og at elevene tidligere lærer om produksjon og prosesser på arbeidsplassen. For både skoler og virksomheter vil en vekslingsmodell kunne bidra til å etablere eller videreutvikle sterkere og mer systematisk samarbeid. Dette vil også komme elever som følger den tradisjonelle

2+2-modellen til gode, for eksempel gjennom bedre tilgang til virksomheter gjennom prosjekt til fordyping og ved overgangen til lære. (Meld. St. 20, *På rett vei*, kap. 6, s. 120).

3 Andre del: Vurderinger og strategier

3.1 Overordnede vurderinger

3.1.1 Innledning: Et felles kvalitetsvurderingssystem for hele fag- og yrkesopplæringen

Den videregående opplæringen i Troms er underlagt krav til et kvalitetsvurderingssystem i henhold til § 13-10 i opplæringsloven. Troms fylkeskommunes kvalitetsvurderingssystem bygger på det nasjonale «Kvalitet i opplæringen»- systemet som Utdanningsdirektoratet har utarbeidet. I henhold til dette skal aktørene i den videregående opplæringen i Troms medvirke til at mål og strategier i *Tid for mestring!* gjennomføres i daglig praksis, og at denne praksisen blir gjort til gjenstand for vurdering og refleksjon. Slik vurdering av ståsted og tilstand i opplæringen skal resultere i en systematisk oppfølging av egen virksomhet.

Hva er det er ved opplæringsvirksomheten som omfattes av begrepet «kvalitet»? I NOU 2003: 16, «*I første rekke. Forsterket kvalitet i en grunnopplæring for alle*», drøftes kvalitetsbegrepet ut fra det faktum at opplæringsvirksomhet omfatter et bredt spekter av aktører som alle har oppfatninger av hva kvalitet er. Disse oppfatningene er ofte subjektive og avhengige av den enkeltes tilknytning til opplæringen, og de kan stå i motsetning til hverandre. Det som anses for å være en viktig egenskap eller å være av høy verdi for noen, trenger ikke være det for andre.

Dette gjør det utfordrende å definere et kvalitetsbegrep som flest mulig kan slutte seg til, som kan brukes i praktisk utviklingsarbeid, og som ikke er for statisk eller for snevert. I NOU 2003: 16 er det derfor lagt til grunn et kvalitetsbegrep som består av tre kvalitetsområder: *strukturkvalitet, prosesskvalitet og resultatkvalitet*.

- **Strukturkvaliteten** beskriver virksomhetenes ytre forutsetninger, tilsvarende organisasjon og ressurser forstått i bred forstand. Kvalitetsområdet omfatter blant annet de dokumentene som definerer, styrer og danner grunnlaget for organiseringen av virksomhetene som lov, regelverk og planverk. Forutsetningene finnes i organiseringen av systemet på tre nivåer: det nasjonale nivået, skoleeiernivået og skolenivået. Strukturkvalitet omfatter også fysiske forhold som bygninger og ressurser, lærernes og de faglige ledernes/instruktørenes formelle kompetanse, personaltetthet, elevgruppenes størrelse og sammensetning.
- **Prosesskvaliteten** omfatter hovedsakelig virksomhetens indre aktiviteter, selve arbeidet med opplæringen. Beskrivelse og vurdering av prosesskvaliteten er rettet mot opplæringens innhold, metodisk tilnærming, lærernes og instruktørenes anvendelse av egen kompetanse og muligheter til utvikling av denne i arbeidet, samt læringsmiljøet. Prosesskvaliteten er orientert mot personalets utførelse av arbeidet sitt, og kvaliteten på samspillet med elever og lærlinger.

I kvalitetsvurderingssystemet brukes begrepet «kvalitet» to ulike måter, en *beskrivende* (av egenskaper ved læringsprosessene) og en *vurderende* (av læringsprosessenes nivå og verdi):

Beskrivende bruk av begrepet «kvalitet»

Kvalitetsbegrepet beskriver **egenskaper** som kjennetegner læringsprosessene og vilkårene for disse, for eksempel

- bruk av Vurdering for læring-prinsippene i opplæringen
- tilrettelegging for mestringsopplevelser i opplæringen

- systematikk i kompetansehevingsarbeidet
- utviklingsorientering og systematikk i samarbeidet mellom skoler og lærebedrifter

Vurderende bruk av begrepet «kvalitet»

Kvalitetsbegrepet brukes til å vurdere og begrunne **verdien av eller nivået på** læringsprosessene ut fra de egenskapene som kjennetegner dem, som i dette utsagnet:

«Dette er læringsprosesser *på høyt nivå* som sannsynliggjør at elevene/lærlingene har *meget godt utbytte* av opplæringen. Dette fordi elevene/lærlingene rapporterer at de forstår hva de skal lære og hva som er forventet av dem. De får tilbake- meldinger underveis som forteller dem om kvaliteten på arbeidet eller prestasjonen, og de får råd om hvordan de kan forbedre seg. Elevene/lærlingene er også involvert i eget læringsarbeid ved blant annet å vurdere eget arbeid og utvikling.»

- **Resultatkvaliteten** er det en ønsker å oppnå gjennom læringsprosessene. Hva har elevene/lærlingene lært, og hvilken kompetanse de har oppnådd i løpet av opplæringstiden? Hvor mange i et årskull fullførte og bestod i løpet av

rettighetsperioden sin? Resultatkvaliteten er knyttet til de overgripende målene i læreplanverket og målene i de enkelte planene. På denne måten omfatter resultat- kvaliteten det helhetlige læringsutbyttet.

3.1.1.1 Om resultatkvalitet i Troms

Elevenes og lærlingenes utbytte av opplæringen kan vurderes etter ulike kriterier. Om vi legger standpunkt- og eksamenskarakterer til grunn, skiller ikke Troms seg nevneverdig ut i noen retning. Legger vi kriteriet «fullført og bestått opplæring» til grunn, er resultatet i Troms markant dårligere enn landsgjennomsnittet. Dette gjelder særlig i fag- og yrkesopplæringen, og dette har vært en vedvarende trend over år.

Tidligere har det vært særlig uttrykt forventninger til *resultatene* av opplæringen. Av strategiplanen for videregående opplæring i Troms, *Tid for mestring!* fremgår det at elevenes og lærlingenes utbytte av læringsprosessene fremdeles skal være rettesnor for vurderinger av kvalitet. Gjennom plan- og utviklingsarbeidet med videregående opplæring har man imidlertid erkjent at kvaliteten på læringsprosessene som ligger til grunn for resultatene, må vies større oppmerksomhet. Å vurdere resultatkvaliteten er derfor å se læringsutbytte og gjennomføringsgrad i sammenheng med de forutgående læringsprosessene og de omgivende strukturene.

3.1.1.2 Om prosesskvalitet i Troms

Omleggingen fra en resultatorientert til en prosessorientert strategiplan medfører en endring av hva man er særlig oppmerksom på i opplæringen. Dette er nedfelt som strategier i *Tid for mestring!* og kan vises som kvaliteter ved læringsprosessene:

- Lærere og faglige ledere/instruktører tilpasser læringsprosessene til de elevene og lærlingene/ lærekandidatene man *faktisk* har, ikke de man ønsker seg.
- I læringsprosessene arbeider lærere og faglige ledere/ instruktører bevisst og kunnskapsbasert med å forbedre handlingene som ligger bak resultatene.

- I læringsprosessene søker lærere og faglige ledere/ instruktører også kunnskap om hvorfor og hvordan egne læringsprosesser virker læringsfremmende.

3.1.1.3 Om strukturkvalitet i Troms

Fylkestinget uttrykker klare kvalitetsforventninger til den videregående opplæringen gjennom *Tid for mestring!* Fylkesutdanningssjefen skal ivareta disse forventningene fra skoleeier, og påse at disse oppfylles gjennom forsterking eller endring av praksis i læringsprosessene. Gjennom dialog med skolene kan Fylkesutdanningssjefen bidra til nødvendig styrking eller endring av retning og innsats.

Eksempel på Fylkesutdanningssjefens oppfølging av kvalitet i opplæringene i skolene

Fylkesutdanningssjefen delegerer strategiplanansvaret til rektorene, og følger deretter opp skolene gjennom ulike dialogmøter året igjennom. I disse møtene bruker Fylkesutdanningssjefen informasjon fra læringsprosessene som samles i rapport- og informasjonssystemet. Fylkesutdanningssjefen kan utarbeide problemstillinger til skolene ut fra denne informasjonen, og be om redegjørelser.

En slik redegjørelse kan være knyttet til at Elektrofag-elevene på en skole rapporterer gjennom Elevundersøkelsen at de i liten grad får tilbakemeldinger de kan lære av i opplæringen. Samtidig rapporterer elevene på Teknikk og industriell produksjon ved samme skole at de får svært gode og læringsfremmende tilbakemeldinger fra sine lærere. Da vil Fylkesutdanningssjefen spørre: Hva har skolen tenkt å gjøre med dette, og hvor raskt kan en endring for Elektrofag-elevene forventes å skje? Skolen ved rektor handler så, og resultatet av handlingen vil Fylkesutdanningssjefen få innsikt i - senest ved Elevundersøkelsen neste år.

Også i samspillet mellom fylkeskommunen, opplæringskontorene og de enkeltstående lærebedriftene er dialog det viktigste verktøyet. Det er ett årlig dialogmøte mellom Fylkesutdanningssjefen og opplæringskontorene i hver region av Troms. Så er det ett årlig møte mellom Fylkesutdanningssjefen og sammenslutningen av opplæringskontorene i Troms (KARRI).

Samtidig er kunnskapsgrunnlaget om tilstanden i opplæringen i bedriftene noe svakere enn hva gjelder opplæringen i skolene. Det gjennomføres en årlig bedriftsundersøkelse som har et forbedringspotensial. Lærlingundersøkelsen har hatt svak oppslutning, men Troms har hatt en svært positiv utvikling det siste året, med 55 % oppslutning eller det samme som nasjonalt nivå. Dette er likevel svakere oppslutning enn Elevundersøkelsen, som hadde 82 % oppslutning i Troms i 2014, mot 84 % på nasjonalt nivå. Resultatene fra bedrifts- og lærlingundersøkelsene samles i fylkets rapport- og informasjonssystem.

Opplæringskontorene har overtatt den tilsyns- og oppfølgingsfunksjonen overfor lærebedriftene som før var lagt til fylkeskommunens fagopplæringskontor. Det betyr ikke nødvendigvis at antall bedriftsbesøk har gått ned, men at oppfølgingsansvaret er delegert fra fylkeskommunen til lærebedriftene gjennom opplæringskontorene. Sedvane er at fylkeskommunen ikke henvender seg direkte til deres medlemsbedrifter uten å gå veien om dem: «Om fylkeskommunen ønsker å besøke en medlemsbedrift, anses det å reise ut sammen med

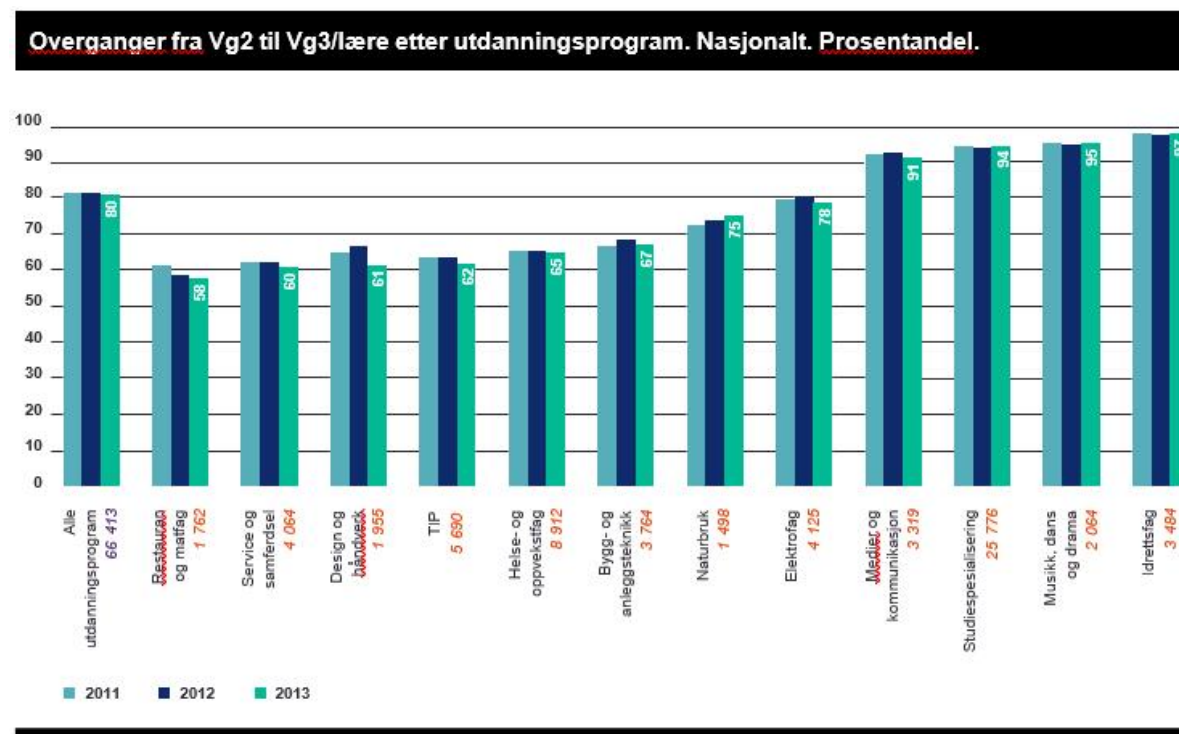
opplæringskontoret som mer passende» (Høst m.fl: «Rapport 3 Forskning på kvalitet i fag- og yrkesopplæringen» s. 111).

I praksis følger ikke fylkeskommunen opp lærebedriftene i samme grad og med samme intensitet som skolene med hensyn til krav og kvalitetsforventninger til opplæringen som følger av *Tid for mestring!* Slik vurdering og oppfølging tilligger opplæringskontorene, og Fylkesutdanningssjefen har bare kapasitet til å besøke noen av de enkeltstående lærebedriftene. Slike bedriftsbesøk kommer da i tillegg til mer tilsynsbaserte besøk hvor enten lærebedriftene eller lærlingen/-lærekandidaten har varslet om uoverensstemmelse.

Ettersom elevenes og lærlingenes resultater er avhengige av de strukturene som omgir læringsprosessene, bør oppmerksomheten særlig rettes mot strukturkvaliteten i fag- og yrkesopplæringen i Troms: Hvordan påvirker organiseringen av opplæringen kvaliteten på læringsprosessene, og dermed på elevenes og lærlingenes utbytte av opplæringen?

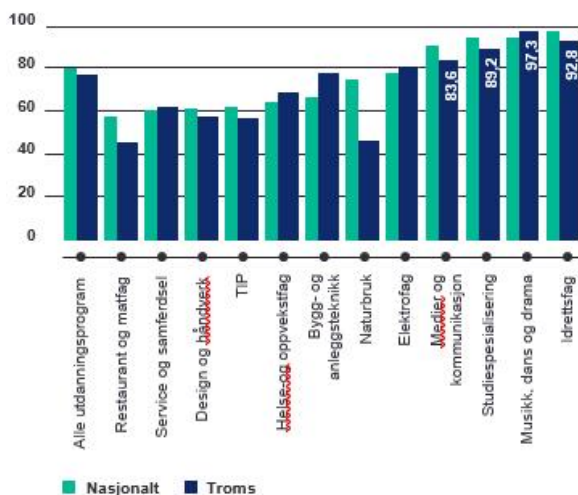
3.1.2 Lokalisering av hovedutfordringer

Den dominerende utfordringen for fag- og yrkesopplæringen i Troms er det store frafallet. Forskningen på den lave gjennomføringsgraden i fag- og yrkesopplæringen har vist at avbrudd i fag- og yrkesopplæringen i hovedsak skjer i overgangen mellom opplæringen i skole og opplæringen i bedrift. Hovedårsaken er mangel på læreplasser, noe som gjør at overgangen mellom Vg2 og lærebedrift fremstår som en barriere som hindrer kontinuitet og sammenheng i fag- og yrkesopplæringen for mange elever.

Forskning på organiseringen av lærlingformidlingen anslår at det neppe er riktig å regne med et gitt antall læreplasser i et fylke. Dette fordi antall læreplasser kan påvirkes gjennom aktive og målrettede forhandlinger med arbeidslivet om læreplasser. Det er ikke slik at virksomheter

Overganger fra Vg2 til lære/Vg3 etter utdanningsprogrammer, 2013

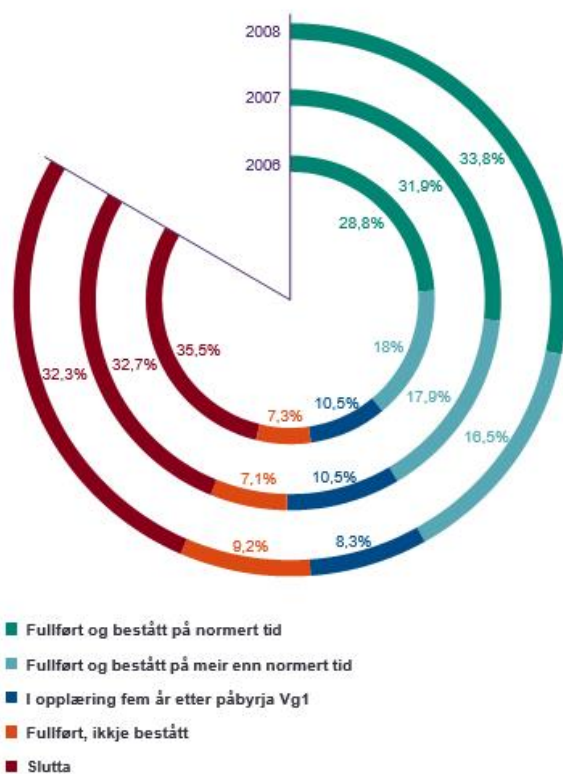

Kilde: Gjennomføringsbarometeret 2014

som i dag ikke har lærlinger, har gjort et bevisst valg om dette. Snarere er det slik at flertallet av disse virksomhetene ikke vet hvorfor de ikke er lærebedrift (Høst, NIFU 22/2014).

Frafallsbildet kan utfylles med søkeres svake forutsetninger for å fullføre og bestå videregående opplæring, feilvalg og hevinger av inngåtte lærekontrakter fordi forventninger til opplæringen eller lærlingen ikke blir innfridd. Her viser forskning at det er urealiserte muligheter i systemet: Elever som skolene og opplæringskontorene definerer som vanskelige å formidle, får kanskje ikke muligheter til å vise at de faktisk *kan*. De må bare ha litt mer støtte og tilpasning i læretiden for å lykkes, slik praksisbrevforsøket viste. Der lyktes de til gjengjeld over all forventning (Høst, NIFU 27/2011).

Gjennomføring, yrkesfaglige utdanningsprogrammer i Troms

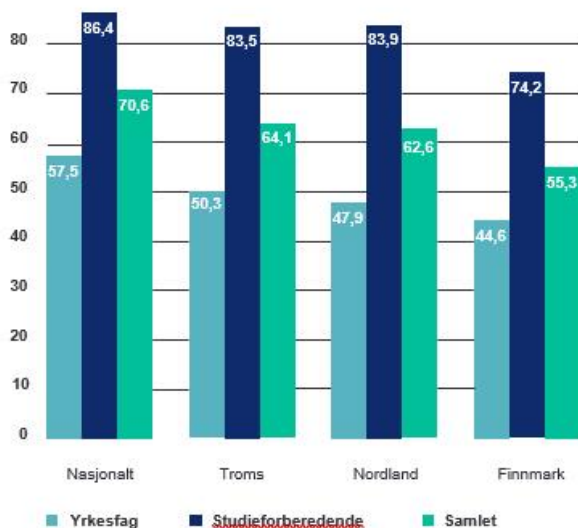

Kilde: Skoleporten

elevene som begynte på yrkesfaglige utdanningsprogrammer i 2008, fullførte og bestod 50,3 % i løpet av rettighetsperioden, mot 46,8 % av 2006-kullet.

- Av elevene som begynte på studieforberedende utdanningsprogrammer i 2008, fullførte og bestod 83,5 % i løpet av rettighetsperioden, mot 78,9 % av 2006-kullet.

2008-kullet gjennomføring etter fylke og utdanningsprogram

Kilde: Skoleporten

Mange tiltak er prøvd som satsninger og prosjekter der man enten skal reparere på manglende forutsetninger eller kompensere for manglende overganger til opplæring bedrift. Hovedproblemet, overgangen fra Vg2 til lære, er likevel ikke løst gjennom nødvendige reparasjons- og kompensasjonstiltak som FYR, Ny GIV, Program for bedre gjennomføring, Vg3 i skole, og forsøk med ulike vekslingsmodeller; halvparten av de som begynner på en yrkesfaglig opplæring, gjennomfører ikke.

3.1.3 Samfunnsmessige konsekvenser knyttet til frafall og gjennomføring

Gjennomføringen i videregående opplæring er for lav, og ikke alle deler av fag- og yrkesopplæringen fungerer godt nok. Konsekvensene for samfunnet ved lav gjennomføring av videregående opplæring, er betydelige. Personer uten videregående opplæring har oftere lavere inntekt, svakere arbeidsmarkedstilknytning og større sannsynlighet for bruk av offentlige trygde- og stønadsordninger enn de med videregående opplæring. Hvis graden av fullføring i videregående opplæring økes fra 70 til 80 prosent, vil det innebære en kostnadsreduksjon for samfunnet på mellom 5,4 og 8,8 mrd. kroner for hvert kull. Det tilsvarer at om lag 6000 flere elever fullfører videregående opplæring i hvert elevkull. (Meld. St. 20 (2012-2013) *På rett vei*, s. 174.)

Tabellen nedenfor viser at samfunnskostnadene ved manglende gjennomføring ligger et sted mellom 0,6- 1,5 millioner kroner per elev, avhengig av hvilken inntektseffekt man legger til grunn. Så er det slik at bedre gjennomføring også koster. De økonomiske konsekvensene vil være at de årlige kostnadene for videregående opplæring i Troms vil øke med ca. 21 millioner kroner om Troms oppnår 70 % gjennomføring i videregående opplæring, som er landsgjennomsnittet.

Imidlertid vil effekten av å øke gjennomføringen med flere elever og lærlinger også være at Troms-samfunnet vil kunne redusere kostnader ved frafall i et samfunnsregnskap. En investering på 21 millioner kroner for å nå 70 % gjennomføring vil kunne gi en besparelse i størrelsesorden 270–675 millioner kroner for Troms-samfunnet.

Senter for økonomisk forskning har beregnet samfunns- kostnadene ved frafall i rapporten *Kostnader av frafall i videregående opplæring*:

Beregnete totale samfunnsøkonomiske kostnader av frafall

Nåverdi pr. individ i 2008-kroner

Forutsetninger	Innteksteffekt	Reduserte trygde- og stønadsutgifter	Økte utgifter i videregående opplæring	SUM
Baseline	730 000	270 000	100 000	900 000
Baseline innteksteffekt, lavt anslag trygd	730 000	0	100 000	630 000
Baseline innteksteffekt, høyt anslag trygd	730 000	400 000	100 000	1 030 000
Lavt innteksteffekt, lavt anslag på trygd	290 000	0	100 000	190 000
Lavt innteksteffekt, høyt anslag trygd	290 000	400 000	100 000	590 000
Høyt innteksteffekt, lavt anslag trygd	1 170 000	0	100 000	1 070 000
Høyt innteksteffekt, høyt anslag trygd	1 170 000	400 000	100 000	1 470 000

Risiko for og konsekvenser av frafall i videregående skole

NAV's rapport «Fattigdom og levekår i Norge. Status 2013» viser at det stort sett er personer med lav og ingen utdanning som blir stående utenfor arbeidslivet med de konsekvenser dette medfører. Dette kan være sosial utstøtelse på grunn av lav inntekt eller tap av fremtidige arbeidsmuligheter.

Rapporten peker på at det er elevkategorier som det er særlig viktig å være oppmerksom på når man skal forebygge frafall i videregående opplæring:

- Ungdom med psykiske vansker og funksjons- nedsettelse.
- Ungdom fra familier med lavt utdanningsnivå.
- Barnevernsbarn.
- Ungdom med innvandrerbakgrunn.
- Ungdom med foreldre som har liten eller ingen tilknytning til arbeidslivet.

Psykiske lidelser:

En stor andel av de som faller fra videregående opplæring, har psykiske lidelser.

I følge NAVs fattigdomsrapport har 15-20 % av barn og unge nedsatt funksjon på grunn av psykiske lidelser.

Om lag 8 % av disse har en diagnostiserbar psykisk lidelse. Frafall fra videregående opplæring begynner ofte i grunnskolen med svake skoleprestasjoner og mye fravær.

Funksjonsnedsettelse:

Ungdom med funksjonsnedsettelse har også vesentlig lavere gjennomføringsgrad enn ungdomsbefolkningen sett under ett med 64 % frafall.

Foreldrenes sosiale bakgrunn:

Foreldrenes bakgrunn har stor betydning for gjennomføring av videregående opplæring. Sannsynligheten for gjennomføring er om lag 88 % hvis foreldrene har høyere utdanning, mot bare på 44 % hvis grunnskolen er foreldrenes høyeste utdanningsnivå.

Barnevernsbarn:

En studie av gjennomføringsgrad i videregående opplæring blant ungdom som fikk hjelp av barnevernet, viste at hele 70 % av disse ungdommene ikke fullførte videregående opplæring.

Ungdom med innvandrerbakgrunn:

I følge rapporten er det ungdom som selv er innvandret til Norge eller har to foreldre der begge har innvandret til Norge, som har størst risiko for ikke å fullføre videregående utdanning. I følge rapporten er det ungdom fra Afrika, Asia og Mellom-Amerika som har høyest risiko av ungdom med innvandrerbakgrunn for ikke å fullføre videregående opplæring.

3.2 Forslag til strategier og tiltak for å styrke kvaliteten og øke gjennomføringen i fag- og yrkesopplæringen i Troms 2015-2025

3.2.1 Innledning

I det følgende vil det bli foreslått alternative måter å organisere opplæringen og opplæringsansvaret på, i den hensikt å forbedre strukturkvaliteten i fag- og yrkesopplæringen i Troms. En slik forbedring er en forutsetning for å løse den dominerende utfordringen i fag- og yrkesopplæringen: Den manglende helheten i kvalitetssystemet og det store frafallet. Strukturendringene i fag- og yrkesopplæringen i Troms skal gjøres i tråd med strategiplanen for videregående opplæring, *Tid for mestring!* som ble vedtatt av Fylkestinget i 2013. Strategier og tiltak skal medvirke til at fag- og yrkesopplæringen blir en attraktiv vei til fremtidige yrkeskarrierer, ikke bare i Troms, men også på et nasjonalt og internasjonalt arbeidsmarked.

Opplæring i bedrift er et eksklusivt opplæringstilbud. Det gir rom for samhandling mellom offentlig regulering og privat utvikling av metoder, teknologi og kunnskap i skole og arbeidsliv. Fag- og yrkesopplæringen i Troms skal også være et grunnlag for videreutdanning gjennom fagskolesystemet og høgskole- og universitetstilbud som bygger på såkalte Y-veier.

«For å stimulere til at flere elever velger å fullføre fag- og yrkesopplæringen, tar departementet sikte på å gi lærlinger med bestått fag- eller svennebrev rett til påbygging til generell studiekompetanse. Dette innebærer i praksis en historisk utvidelse av retten til videregående opplæring, og krever at målene i samfunnskontrakten for flere læreplaner nås. Departementet varsler en videre opptrapping av ordningen med y-veier fra relevante yrkesfaglige utdanningsprogrammer til relevante høyere utdanninger.»

(Meld. St. 20 (2012-2013) *På rett vei* s. 144).

2+2-modellen forutsetter en stabil og tilstrekkelig tilgang på læreplaner samt opplæringsorienterte bransjer og bedrifter. Virksomheter som tenker langsiktig, også gjennom konjunktursvingninger, definerer seg som lærebedrifter uansett.

Dette er solide virksomheter som investerer i kompetanse for å sikre egen eksistens og utvikling. Slike virksomheter bidrar til rekruttering til fag og yrke gjennom å være attraktive arbeidsplasser for ungdom, og bidrar således til flere læreplaner, slik Samfunnskontrakten forutsetter. Disse virksomhetene kan ta imot og gi opplæring i fag og yrke til alle kategorier lærlinger, også de som trenger ekstra oppfølging og tilrettelegging i en overgangsperiode. Samfunnskontrakten ser imidlertid ikke ut til å nå målsetningen om å skaffe et tilstrekkelig antall læreplaner dersom

- næringslivet består av mange til dels svært små bedrifter
- arbeidslivet er lite variert og dominert av offentlig sektor
- offentlig sektor i liten grad ser lærlingordningen som sitt ansvars- og interessefelt
- arbeidslivet generelt er lite opplærings- og rekrutteringsorientert

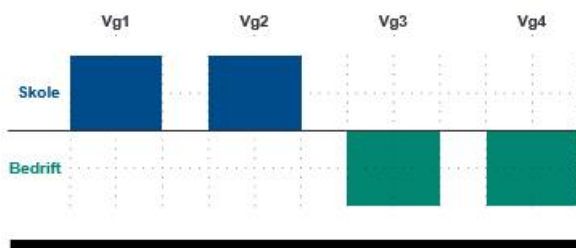
Forslagene til strategier og tiltak fremmes for å undersøke om et helhetlig opplæringsansvar i praksis kan utøves gjennom hele fag- og yrkesopplæringen. I dette inngår også at opplæringen skjer i henhold til *Tid for mestring!* og at opplæringen kan følges opp også med fylkeskommunens kvalitetsvurderingssystem.

På dette grunnlaget skal det iverksettes *forsøk* der skolene samarbeider tidligere og gjennomgående med arbeidslivet, og der skolene samtidig tillegges større del av det fylkeskommunale ansvaret for kvalitet i opplæringen. Dette skjer gjennom vekslinger mellom opplæring i skole og opplæring i arbeidslivet med oppfølging fra skolene.

Breivang videregående skole gjennomfører allerede et forsøksprosjekt med veksling i Helse- og oppvekstfag som etter søknad er godkjent av Utdanningsdirektoratet. I dette forsøket har elevene både elev- og lærlingstatus gjennom hele opplæringsløpet.

Essensen i det strukturelle problemet i fag- og yrkesopplæringen er at det inntreffer et kunstig brudd etter Vg2 i hovedmodellen. Samtidig som skolene «slipper» elevene når de søker læreplan, skal aktørene i den bedriftsbaserte opplæringen være klare til å ta dem imot.

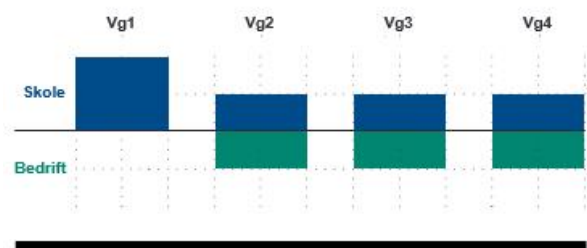
Hovedmodellen 2+2: Seperat arbeidsdeling

Dersom det mangler lære plasser eller søkerne ikke anses tilstrekkelig kvalifisert, faller søkerne igjennom. Riktignok kan elever som ikke får lære plass, få tilbud om opplæring i skole ett år eller påbygging til generell studiekompetanse, men det var egentlig ikke dette som var målet for dem som ikke nådde opp i kampen om lære plass.

Et

Fleksibel opplæringsmodell: Tidlig og gjennom- gående samspill mellom skole og bedrift

annet aspekt ved denne arbeidsdelingen er at samspillet mellom skole og arbeidsliv kan bli noe svakt og sporadisk. Dette kan medføre at skolens opplæringsperspektiv ikke blir tilstrekkelig kjent av lærebedriftene, og at skolene er mindre bevisst arbeids- og inntjeningsperspektivet til lærebedriftene. Dette gir vesentlig grunn til å prøve ut mer fleksible opplæringsmodeller som åpner for tidlig og gjennom- gående samarbeid mellom skole og bedrift, samt for et helhetlig, gjennomgående opplæringsansvar for elevene i praksis.

I en mer fleksibel opplæringsmodell vil ansvaret for elevens og lærlingens/lærekandidatens opplæring og kvaliteten på denne kunne håndheves i tett samspill mellom skole og lærebedrift gjennom hele opplæringsløpet. Da forutsettes det at skoler og bedrifter har et systematisk samarbeid om opplæringen gjennom hele opplæringsløpet. Dette kan på den ene siden medvirke til større relevans i opplæringen ved en sterkere arbeidslivsorientering i skolene og på den annen side bidra til en sterkere opplæringsorientering i lærebedriftene.

En samspillmodell kan bidra til at lærebedriftene blir enda mer attraktive for ungdommer, og at skolene blir dyktigere til å tilpasse opplæringen til bedriftenes behov. En slik samspillstruktur legger også til rette for at skoler og lærebedrifter kan dra nytte av hver andres kompetanse og tilgang på ny kunnskap og teknologi. En slik mulighet til samspill realiseres nå mellom Rå videregående skole og Maskinentreprenørenes forening (MEF).

Utgangspunktet var skolens omstillingsbehov etter nedleggelse av Naturbrukstilbudet. Det var fortsatt behov for førere av lettere anleggsmaskiner i bygg- og anleggsbransjen. I samarbeid med opplæringskontoret tok skolen kontakt med aktuelle bedrifter, og henvendelsen ble positivt mottatt. Etter at felles intensjoner ble fastlagt, kunne skolen og maskinentreprenørene i fellesskap gå igjennom rammene og ressursbehovet for opplæringen.

Tiltaket ved Rå videregående skole er bare ett eksempel på hvordan tett og målrettet samspill kan gi vinn- vinn-situasjoner for skole og arbeidsliv. Fylkesrådet ønsker å bidra til at den videregående opplæringen systematisk fremstår som en solid byggestein i det samlede arbeidet for å fremme kunnskap og kompetanse i arbeids- og samfunnsliv i fylket.

I så måte vil en omlegging av strukturen til en mer fleksibel og samspillsorientert opplæring også kunne følge eksemplet fra havbruksnæringen i Midt-Norge. Et samspill mellom havbruksnæringen, NTNU og den videregående skolen på Frøya har resultert i en langt høyere interesse for samspillet mellom den videregående skolen og havbruksnæringen som en vei til fagbrev eller høyere utdanning og en karriere i havbruksnæringen.

Rommet for en tilsvarende samspillseffekt skulle ikke være mindre i Troms, der Senja og Nord-Troms videregående skoler allerede har et tett samarbeid med sentrale havbruksaktører. Dette har bidratt til å øke interessen for Blå fag i fylket. Gjennom spissing av innsats og samordning av ressurser der også Universitetet i Tromsø og fiskeri- og havbruksforskningen inviteres inn, vil ytterligere samspillseffekt kunne opp- nås: Den videregående skolen blir et springbrett til et bredt utvalg karrierer innen det som allerede i dag anses for å være en av landets viktigste næringer.

I en samspillsmodell som dette forutsettes det at lærebedriftene er tilgjengelige for elevenes arbeidsopplæring gjennom både praksis-/utplassering underveis og ved tegning av lærekontrakter. Ekstra motiverte elever som planlegger en karriere med høyere utdanning, kan gjennom en slik modell også tilbys mulighet til å oppnå generell studiekompetanse og fagbrev på fire år. Dette vil kunne erstatte trenden med å velge å gå over til påbygging etter Vg2. Dette har vært en verken- eller-ordning for mange, mens den nye modellen kan ha et både- og-aspekt ved seg.

§ 3-3 Opplæringsordninga for den vidaregåande opplæringa

Den vidaregåande opplæringa skal føre fram til studiekompetanse, yrkeskompetanse eller grunnkompetanse. Opplæringa i skole skal omfatte vidaregåande trinn 1, vidaregåande trinn 2 og vidaregåande trinn 3. Kvart trinn skal normalt ha lengd som eitt skoleår.

Fagopplæringa omfattar normalt to års opplæring i skole og eitt års opplæring i bedrift. Når opplæring i bedrift blir kombinert med verdiskaping i bedrifta, kan opplæringa strekkje seg over to år. Departementet gir forskrift i medhald av § 3-4 første leddet om kva for fag som skal ha læretid i bedrift, og nærmare føresegner om opplæringsordninga for dei ulike faga.

Fylkeskommunen kan i det enkelte tilfellet godkjenne lærekontrakt eller opplæringskontrakt som inneheld unntak frå den fastsette opplæringsordninga. Departementet kan gi nærmare forskrifter.

Dersom fylkeskommunen ikkje kan formidle opplæring i bedrift til dei som ønskjer slik opplæring, må også bedriftsdelen av opplæringa skje i skole. Fylkeskommunen skal gi tilbod om opplæring som læringar og lære kandidatlar ikkje kan få i lærebedrifta.

3.2.2 Forslag til strategier og tiltak

3.2.2.1 Strategi 1: Iverksette forsøk med mer fleksible opplæringsmodeller

Strategien skal gjennomføres ved at:

- *Noen skoler prøver ut mulighetene til å organisere opplæringen mer fleksibelt. Det innebærer at noen yrkesfaglige utdanningsprogrammer kan gis som opplæring innenfor ulike varianter av veksling mellom opplæring i skole og bedrift.*
- *Det blir iverksatt følgeforskning eller alternative evalueringer på forsøkene med mer fleksible opplæringsmodeller.*

Fag- og yrkesopplæringen i Troms skal gis innenfor rammene av det nasjonale lov- og planverket, men kan tilpasses lokale forhold og behov i Troms. Fylkeskommunen skal bruke det mulighetsrommet til fleksible og lokalt

tilpassede tilbudsløsninger som Meld. St. 20 (2012-2013) *På rett vei* peker på. Strategien er utformet innenfor regelverket også når det gjelder alternative måter å organisere opplæringen på:

Forskrift til opplæringsloven § 6A-7 Avtale om anna organisering av opplæringa

Fylkeskommunen kan godkjenne lærekontraktar og opplæringskontraktar som inneheld ei anna organisering enn den opplæringsordninga som er fastsett for faget i Læreplanverket for Kunnskapsløftet, jf. opplæringslova § 3-3 fjerde ledd.

Anna organisering kan vere at

1. Lærebedrifta tek ansvar for ein større del av opplæringa i faget enn det som følgjer av Læreplanverket for Kunnskapsløftet.
2. Skolen i samarbeid med lærebedrifta tek ansvar for ein større del av opplæringa enn det som følgjer av Læreplanverket for Kunnskapsløftet.
3. Opplæringa i skole og bedrift skjer i ei anna rekkjefølgje enn det som følgjer av Læreplanverket for Kunnskapsløftet.
4. Opplæringa skal leie fram til både yrkeskompetanse og studiekompetanse.

Det skal gå fram av lærekontrakten og opplæringskontrakten kva opplærings- ansvar bedrifta har for lærlingen eller lære kandidaten. Det skal vere samsvar mellom opplæringsansvaret og den tida bedrifta har ansvaret for lærlingen eller lære kandidaten.

Dersom opplæringa i skole og bedrift skal skje i ei anna rekkjefølgje enn det som følgjer av faget i Læreplanverket for Kunnskapsløftet, skal organiseringa gå klart fram av kontrakten.

Om premissene for hovedmodellen ikke er fullt ut til stede, må man se på andre mulige strukturer å gi fag- og yrkesopplæringen innenfor. Fylkesrådet vil derfor invitere lærebedrifter/opplæringskontorer til å prøve ut fleksibiliteten i den gjeldende strukturen i fag- og yrkesopplæringen, slik departementet foreslår i kapittel 6 i *På rett vei*.

Innenfor denne modellen vil det kunne konstrueres ulike varianter av veksling mellom opplæring i skole og bedrift, der teori og praksis vil kunne gå mer hånd i hånd i fag- og yrkesopplæringen. Valg av varianter kan da gjøres i samspill med arbeidslivet ut fra lokale og regionale fortrinn og forutsetninger. Utdanningsprogrammer og programområder som ikke omfattes av forsøk, vil bli tilbudt innenfor den gjeldende hovedmodellen for disse. Modellen skal ikke medføre hindringer for mobilitet mellom fylker. Landslinjer vil unntas forsøk med veksling.

I tillegg til å motvirke frafall og øke relevansen i opplæringen vil slike samspillmodeller kunne bidra til økt kvalitet i opplæringen ved at det kan utøves et sammenhengende ansvar for elever, lærlinger og lære kandidater gjennom hele fag- og yrkesopplæringen, og ved at dette kan skje innenfor et enhetlig kvalitetsvurderingssystem. For alle modellvariantene gjelder at elevene i Troms skal kunne oppnå fag- og svennebrev gjennom utstrakt bruk av praksisplasser og/eller lære plasser. Det er derfor viktig at arbeidslivsaktørene ser nytte og verdi i forsøkene.

Både bransjer og skoler har uttrykt forventninger til at relevansen i fag- og yrkesopplæringen kan øke ved at skoler og bedrifter samarbeider tettere om opplæringen. Elever, lærlinger og lære kandidater skal bedre kunne se sammenhenger mellom teori og praksis i så vel fellesfag som programfag. I en mer fleksibel opplæringsmodell bør opplæringen kunne deles opp i kurs og moduler som kan dokumenteres løpende. Bedrifter og skoler ser

også muligheter for økt relevans ved at elevene får kurs i bruk av arbeidsutstyr som kreves for å utøve arbeid, og som er i tråd med regelverket for unge i arbeid.

En del bransjer og opplæringsområder er imidlertid omgitt av alders- og sikkerhetskrav, som ambulansetjenesten og Forsvaret. Dette medfører både utfordringer som kan løses og grenser som ikke kan overskrides: Forsvaret har en nedre aldersgrense for å ta inn personell, og det er fylte 18 år det kalenderåret de kan tas inn. Forsvaret har videre krav om sikkerhetsklarering av lærlinger, og det er usikkert hvorvidt man kan gjennomføre sikkerhetsklarering av unge ned mot 16 år.

Større fleksibilitet kan styrke tilbudet til lærekandidater

Elever med behov for styrket tilrettelegging for å fullføre og bestå fag- og yrkesopplæring kan bli lærekandidater. Lærekandidatordningen er en opplæringsmodell som har kompetanse på et lavere nivå enn fagbrev/svennebrev som mål. Hensikten er at den enkelte skal kvalifisere seg til et yrkesliv med utgangspunkt i egne forutsetninger. Lærekandidater kan følge hovedmodellen for fag- og yrkesopplæringen, men de kan også få all opplæring i skole, i bedrift eller i vekslings mellom skole og bedrift. Lærekandidater kan endre status til lærling underveis i opplæringen.

På rett vei viser også til praksisbrevordningen. Den er rettet mot elever med svake forutsetninger for å fullføre og bestå opplæring. Elevene som deltar i ordningen, er hovedsakelig ute i bedrift, men får fellesfagene i skole. Forsøket med ordningen ble evaluert av NIFU i 2011. Denne viste at lærebedriftene satte høyere mål for denne alternative opplæringen enn det utvalget som utredet og foreslo ordningen gjorde. For mange av elevene, foreldrene og lærebedriftene var det fagbrev som gjaldt, ikke et nesten-fagbrev. I forsøket ble ikke praksisbrevet en endestasjon, men en "forsterket lærlingordning" for ungdommer med særlige behov for tilpasning og oppfølging av opplæringen:

«Når det gjelder fellesfagene var det på forhånd skepsis til at disse ungdommene med et veldig svakt grunnlag ville klare å gjennomføre både norsk, matematikk og samfunnsfag på de to første årene. Når de klarer dette, kan dette forklares ut fra måten dette har vært gjort på; en dag i uka med fellesfag på skolen, oppfølging i veldig små grupper og store anstrengelser fra de fleste lærerne på å yrkesrette fagene. I tillegg er det sannsynlig at det å være i bedrift for mange av kandidatene har gitt dem et løft i selvfølelsen og bidratt til å endre deres horisont; fellesfagene har nå blitt noe man må gjennom for å kunne fullføre opplæringen og gå opp til fagbrevet. Det tillegges en ny mening i en ny kontekst.» (NIFU-rapport 27/2011, s. 9-10.)

3.2.2.2 Strategi 2: Iverksette forsøk der skoler blir delegert større del av det fylkeskommunale ansvaret for å sikre et gjennomgående kvalitetssystem i fag- og yrkesopplæringen

Strategien skal gjennomføres ved at:

- *Skolene bidrar til at partssamarbeidet utøves nærmest mulig fag- og yrkesopplæringen gjennom å ta initiativ til samarbeids- og koordineringsarenaer for skole og lærebedrifter/opplæringskontorer.*
- *Skolene samarbeider med lærebedriftene/opplæringskontorene om å skape et kunnskapsgrunnlag for fylkeskommunens dimensjoneringsarbeid ut fra tilgang på lære- og praksisplasser.*
- *Skolene samarbeider med lærebedriftene/opplæringskontorene om tilpasninger av læreplaner, timetall og organisering av opplæringen*

- *Det blir iverksatt følgeforskning eller alternative evalueringer på skolenes forsøk.*

En god arbeidsdeling mellom skolene og lærebedriftene/- opplæringskontorene forutsetter at skolene og lærebedriftene/opplæringskontorene utfyller hverandre i opplæringen. I en slik arbeidsdeling forenes opplæringsperspektiver med produksjons- og inntjeningsperspektiver til et enhetlig fag- og yrkesperspektiv gjennom hele opplæringsløpet. En organisering av læreplanenes kompetansemål og opplæringens innhold i kurs eller moduler kan gjøre det lettere også for voksne til å gjennomføre videregående opplæring.

I en slik arbeidsdeling må skolene, i likhet med opplæringskontorene, også kunne være serviceinstitusjoner som forenkler opplæringsarbeidet for lærebedriftene, og lærebedriftene må kunne være attraktive opplæringsarenaer for praktisk opplæring i regi av skolene.

§ 13-10 Ansvarsomfang

Kommunen/fylkeskommunen og skoleeigaren for privat skole etter § 2-12 har ansvaret for at krava i opplæringslova og forskriftene til lova blir oppfylte, under dette å stille til disposisjon dei ressursane som er nødvendige for at krava skal kunne oppfyllest.

Som ein del av oppfølgingsansvaret skal det utarbeidast ein årleg rapport om tilstanden i grunnskoleopplæringa og den vidaregåande opplæringa, knytt til læringsresultat, fråfall og læringsmiljø. Den årlege rapporten skal drøftast av skoleeigar dvs. kommunestyret, fylkestinget og den øvste leiinga ved dei private grunnskolane.

3.2.2.3 Strategi 3: Iverksette forsøk med tids- og stedsuavhengig opplæring

Strategien skal gjennomføres ved at:

- *Det iverksettes forsøk med tids- og stedsuavhengig opplæringsorganisering i fag- og yrkesopplæringen for å bedre elevenes opplæringstilbud gjennom bruk av lokale fortrinn og forutsetninger.*
- *Det blir utredet hvordan bruk av tids- og stedsuavhengig opplæring kan virke inn på det samlede opplæringstilbudet og opplæringskvaliteten i fylket.*

Fag- og yrkesopplæringen skal ta fylkets fortrinn i bruk. I Fylkesplanen for Troms, kapittel 3.2, fremheves det at «næringsutviklings- og innovasjonspolitikkk skjer i et samspill mellom den politiske/offentlige sfære på ulike nivå, privat næringsliv og kapital, kunnskaps- og kompetansesystemene og sivilsamfunnet. Gjennom gode samkjørings- og koplingsprosesser mellom de ulike samfunnsaktørene skapes grunnlaget for å utvikle gode regionale næringsmiljø og innovative næringsklynger.»

Næringspolitikken i Troms skal ut fra dette kunne ta utgangspunkt i regionale og lokale fortrinn og forutsetninger, og være klynge- og innovasjonsrettet. Ved å styrke koblingene mellom næringsmiljøer og opplærings- og kunnskapsmiljøer skal det stimuleres til nyetableringer, innovasjonsevne og konkurransestyrke for bedrifter i klynger og næringsmiljø. Virkemidler og innsats må tilpasses forutsetninger, behov, dynamikk og utviklingsbaner de ulike klyngene/miljøene har.

I tråd med denne tenkningen kan det være fruktbart også å gi videregående opplæringstilbud med utgangspunkt i tilgangen på bedrifter, uavhengig av geografisk nærhet til skolested med de aktuelle tilbudene. Et eksempel på dette kan være å ta utgangspunkt i bedrifter i Balsfjord-Lyngen-området, som Macks bryggeri, TINE Meierier, Furstål, Ecotech, Akva-Ren og plastindustrien i Lyngen. Slike virksomheter skulle kunne gi rom for ungdom som ønsker å bli fagoperatører i ulike industrigrener. Oppfølging og opplæring i fellesfag og programfag vil kunne skje fra en videregående skole.

Hvor jobber de?

Hvor jobber fagoperatøren i kjemiprosess?

Som fagoperatør vil du arbeide i et firma som driver med næringsmiddelindustri eller kjemisk prosessindustri. Dette kan være for eksempel meieri, bryggeri, kjemisk mineralindustri, farmasøytisk industri, eller produksjon av fiskeolje, olje eller gass. Det er også mulig å jobbe innen metallurgisk industri, slik som smelteverk, ovnshus eller støperi.

Hvor jobber plastmekanikeren?

En plastmekaniker arbeider i små og store bedrifter som bygger, reparerer og vedlikeholder f.eks. fritids- og yrkesbåter, rør, tanker og teknisk utstyr, plastprodukter til prosess- og oljerelatert industri, landbruk, fiskeoppdrett, kommunal sektor og næringsmiddelindustrien.

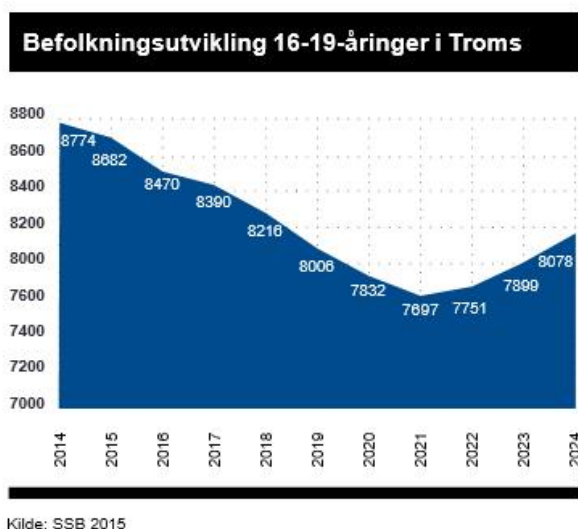
Hvor jobber industrimekanikeren?

Som industrimekaniker kan du få jobb innenfor blant annet kjemisk og mekanisk industri, oljevirkosomhet, skipsbygging og treforedling.

Hvor jobber automatikeren?

Som automatiker kan du få jobb i prosessindustri, mekanisk industri og i bedrifter som bygger, reparerer og vedlikeholder automatiske prosesssystemer og maskiner.

Kilde: vilbli.no januar 2015

Så kan også bruk av tids- og stedsuavhengig opplæring bidra til å utvikle eller opprettholde tilbud innenfor utdanningsprogrammer med smal tilbudsstruktur, som Design og håndverk med duodji-tilbudet i Troms. Tids- og stedsuavhengig opplæring kan også å bli avgjørende for at tilbud kan opprettholdes når elevgrunnlaget blir svakt. Et eksempel på dette er tilbudet i Vg2 Helsearbeiderfag ved Nord-Troms videregående skole. Tilbudet blir gitt ved to skolesteder, Storslett og Skjervøy, men etter inntaket våren 2015 lå det an til at tilbudet ved skolested Skjervøy måtte legges ned på grunn av lave søkertall. Løsningen lå i å tilby Skjervøy-elevene opplæring i veksling mellom skole og arbeidsliv, og der deler av opplæringen gis som fjernundervisning.

Den demografiske utviklingen i Troms gir alene behov for nye måter å tilby videregående opplæring på. I løpet av de neste ti årene vil antall 16-19-åringer reduseres med 1000, og denne reduksjonen skjer hovedsakelig utenfor Tromsø. Det betyr at det blir vanskelig og umulig å opprettholde tradisjonelle Vg2-klasser på noen områder. Samtidig gir ny modell åpning for at elever lokalt kan velge fra et bredere tilbud hvis det finnes en bedrift å gjennomføre valgt retning i.

Bedre tilpasning for voksne i en mer fleksibel fag- og yrkesopplæring

Kombinasjonen fleksible opplæringsløp, større ansvar til skolen og tids- og stedsuavhengig opplæring vil også kunne bidra til at flere voksne kan fullføre fag- og yrkesopplæring. En organisering av læreplanenes kompetansemål og opplæringens innhold i kurs eller moduler kan gjøre det lettere også for voksne til å delta og gjennomføre slik opplæring. Dette momentet støttes av innspill fra skoler med særlig kompetanse innen voksenopplæring, Sjøvegan og Stangnes videregående skoler.

Fylkesrådet vil for øvrig vurdere om fag- og yrkesopplæringstilbud til voksne, også voksne uten rett til opplæring, kan bidra til å opprettholde styrken i fagtilbudet i skoler i områder som rammes særlig hardt av reduksjonen av ungdomskullene.

3.2.2.4 Strategi 4: Øvrige forslag til tiltak

Strategien skal gjennomføres ved at:

- *Behovet for og krav til lærlingplasser/lærekandidat- plasser skal vurderes aktivt i alle anskaffelser der dette kan være relevant. (Jmfr Anskaffelsesreglementet for Troms fylkeskommune, del 1.)*
- *Det utarbeides en ny plan for kompetanseutvikling i fag- og yrkesopplæringen der lærere som underviser i programfagene som skal bli elevenes lærefag, prioriteres.*
- *Det blir utarbeidet en egen melding om Fagskolen i forlengelse av meldingen om fag- og yrkesopplæringen.*
- *Utvikle fag- og yrkesopplæringen i et internasjonalt perspektiv ved at opplæringen også knyttes til internasjonale endringer og muligheter.*
- *Det opprettes elev- og lærlingombud i Troms.*
- *Søke mulighet for samarbeid med Universitetet i Tromsø, Norges arktiske universitet, om universitetsskoler i Troms på videregående nivå, der fellesfagene i yrkesopplæringen skal ha eget fokus.*

Internasjonalisering av fag- og yrkesopplæringen

Av St.meld. nr. 14 (2008-2009), *Internasjonalisering av utdanning*, fremgår det at alle i norsk skole skal få ta del internasjonalt relevant fagkunnskap. I Fylkesplan for Troms 2014-2015 heter det at «læringsprosessene i den videregående opplæringen skal skje i henhold til nasjonale læreplaner og skal forankres i fylkets og regionens lokale tradisjoner og historier, *men også evne å overskride grensene for disse*» (vår utheving).

Internasjonalisering av fag- og yrkesopplæringen er en stor satsing i hele EU, og Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) tilbyr stipend- og støtteordninger for internasjonalisering av fag- og yrkesopplæringen. Arbeidsmarkedet er for lengst internasjonalisert og endret som følge av dette. Internasjonal orientering i Troms kan bidra til faglig kompetanse som ikke er tilgjengelig i skolene og lærebedriftene i fylket. Økt satsing på internasjonalisering av fag- og yrkesopplæringen i Troms kan tenkes å bidra til å øke motivasjonen blant elever og lærlinger.

Lærlingklausul

Det er de senere årene lagt nye vilkår for store deler av arbeidslivet gjennom en generell liberalisering av arbeidsmarkedet, økt arbeidsinnvandring og bruk av innleid arbeidskraft. For å sikre at arbeidslivet fortsatt skal være en robust samspillspartner i fag- og yrkesopplæringen, vil en aktiv bruk av lærlingklausulen i fylkeskommunens innkjøpsstrategi være et virkemiddel for å styrke fag- og yrkesopplæringen.

Dagens nasjonale anskaffelsesforskrifter åpner for bruk av lærlingklausuler. For at klausulen skal ha en direkte effekt på antall læreplasser, bør den anvendes aktivt i forhold til hvert anbud når det er relevant. Det må stilles krav til at de som skal gjennomføre oppdraget, faktisk har lærlinger, og at disse lærlingene bør tilknyttes arbeidet som omfattes av kontrakten. Dette fremkommer av «Bruk av lærlingklausuler ved offentlige anskaffelser» (FAFO-rapport 36/2014), utarbeidet av FAFO og NIFU på oppdrag fra NHO. Samtidig kan dette kravet virke ekskluderende på små bedrifter, noe som gjør at Fylkesrådet åpner for at også små bedrifter kan oppfylle vilkåret gjennom Prosjekt til fordypningavtaler med skoler.

Yrkes- og lærefagrettet kompetanseheving

Sentrale myndigheter har stilt og stiller midler til disposisjon for etter- og videreutdanning av lærere. Det er nødvendig å prioritere slike midler til kompetansetiltak for lærere som underviser i programfagene som skal bli elevenes lærefag. En slik kompetanseutvikling må systematiseres med utgangspunkt i en plan. En slik plan må baseres på en bred kompetanseundersøkelse som viser forholdet mellom eksisterende kompetanse og behovet i fag- og yrkesopplæringen i Troms. Av planen kan også ønsket kompetansestandard fremgå, basert på drøftinger med organisasjonene.

Grunnutdanning som yrkeslærer i Troms

Fag	Fagbrev + yrkest teori +PPU	Profesjons- utdanning +PPI	Treårig yrkesfag lærerutdanning	Annen lærerutdanning
BA	18	0	0	1
DH	6	0	9	4
EL	18	1	0	0
HO	6	25	6	5
MK	2	1	4	13
NA	6	5	0	2
RM	10	1	1	3

Fag	Fagbrev + yrkesteori +PPU	Profesjons- utdanning +PPI	Treårig yrkesfag lærerutdanning	Annen lærerutdanning
SS	3	1	23	14
TIP	32	1	1	0
Totalt	101	35	44	42

Kilde: Grande, Sidsel Øiestad, Rønnaug H. Lyckander, Jarle Landro og Klara Rokkones: *Fram i lyset! En kartlegging av status og behov for lærerutdanning for yrkesfag*. Høgskolen i Oslo og Akershus april 2013. Oppdaterte tall per 13. januar 2014.

Melding om Fagskolen

Et offentlig utvalg har gjennomgått fagskolesektoren for å se på hvordan denne sektoren kan videreutvikles. Utvalget leverte sin innstilling, NOU 2014:14 «Fag- skolen – et attraktivt utdanningsvalg», til kunnskapsministeren i desember 2014. Kunnskapsdepartementet har etter dette sendt utredningen på høring med frist for høringsinnspill 25. mars 2015. I Troms vil denne meldingen bli fulgt opp i en egen sak til fylkestinget om fagskolens utvikling etter at NOU 2014:14 er behandlet i Stortinget. Dette med tanke på at det skal utarbeides en egen melding om Fagskolen i for- lengelse av meldingen om fag- og yrkesopplæringen.

Større behov for elev- og lærlingombud

Mer fleksible modeller, ikke minst de steds- og tidsuavhengige, vil være mer utfordrende enn den tradisjonelle modellen. Det blir i så måte enda viktigere å ivareta den enkelte elevs og lærlings opplæringsssituasjon. Dette øker behovet for et uavhengig elev- og lærlingombud i Troms. Ungdommens fylkesting og Elevorganisasjonen i Troms har over flere år vært pådrivere for å få opprettet et eget elev- og lærlingeombud i fylket og prioriterer dette høyt.

Universitetsskoler– fellesfag i yrkesopplæringen

Fellesfag – norsk, engelsk, naturfag og matematikk – er viktige fag i yrkesutdanningene, og dermed også for lektorutdanningen. Det er reist kritikk mot lærer- utdanningene – som lektorutdanning for trinn 8-13 – at den i for liten grad forbereder lærerne på det brede spekteret av programmer fellesfagene skal tilpasses.

For å styrke fellesfagenes rolle i yrkesfaglige utdanningsprogram, bør de også styrkes i lektorutdanningen. Gjennom en forskningsbasert tilnærming kunne man undersøke hvilke faktorer som har betydning for yrkesfagelevenes læringsmotivasjon i fellesfagene, hvordan dagens lektorutdanning tilnærmer seg fellesfagene, og hvilken form for kompetanse lektorstudentene bør oppnå gjennom lektorutdanningen for å være i stand til å tilrettelegge for god læring i fellesfagene. Målet må være å forbedre yrkesretting av fellesfagene på yrkesfaglige utdanningsprogram.

4 Tredje del: Gjennomføring av strategier og tiltak

4.1 Samspill og samarbeid

I *På rett vei* påpekes det at fylkeskommunene og partene i arbeidslivet tillegges et særlig ansvar for å videreutvikle fag- og yrkesopplæringen i tråd med prinsippene i stortingsmeldingen (s. 173):

Partene i arbeidslivet og fylkeskommunene vil få et spesielt ansvar for å videreutvikle videregående opplæring i tråd med prinsippene som legges i denne stortingsmeldingen. En forutsetning for flere av prinsippene og tiltakene i meldingen, for eksempel knyttet til flere læreplaner, praksisbrev og mer utplassering, er at arbeidslivet både får og tar et større ansvar for elever og lærlingers opplæring. Om målene i samfunnskontrakten for flere læreplaner skal oppfylles, må arbeidet intensiveres nasjonalt, regionalt og lokalt. Fylkeskommunenes arbeid vil være avgjørende for om intensjonen om mer fleksible løp og større mulighet for faglig fordypning realiseres.

Det vil være viktig med en god forankring av strategier og tiltak i Yrkesopplæringsnemnda og hos de øvrige aktørene i fag- og yrkesopplæringen, herunder også kommunene. Disse kan ha en dobbel funksjon i det strategiske gjennomføringsarbeidet, både som lærebedrifter og som mulige samspillspartnere i utvikling av opplæringstilbudet og kvaliteten på den videregående opplæringen i Troms. Strategier og tiltak vil måtte gjennomføres i et lokalt samspill mellom skoler og lærebedrifter, og forankres og tilpasses de lokale forholdene. Et eksempel på dette er Troms fylkeskommunes samarbeid med kommuner i Troms om å etablere et kvalitetsnettverk for hele grunnopplæringen i Troms.

4.1.1 Kvalitet i opplæringen

Fylkeskommunen har det overordnede ansvar for planlegging, gjennomføring, drift og utvikling av den videregående opplæringen, og for at elever og lærlingene får rettighetene oppfylt. Dette gjelder både opplæringen i skole og opplæringen i bedrift. Fylkeskommunen har ansvar for å planlegge og tilby videregående opplæring ut fra hensynet til nasjonale mål, søkeres behov og samfunnets samlede behov for kompetanse.

På dette grunnlaget – et lovbestemt kvalitetsansvar - skal skolene i samarbeid med lærebedrifter/opplæringskontorer kunne utvikle fag- og yrkesopplæringen også i henhold til det nasjonale kvalitetsvurderingssystemet «Kvalitet i opplæringen» og strategiplanen for videregående opplæring, *Tid for mestring!* Det skal skje gjennom en systematisk, kunnskapsbasert og helhetsorientert innsats for å heve kvaliteten og øke gjennomføringen i fag- og yrkesopplæringen.

Et sentralt verktøy er satsningen på å styrke læreres og faglig lederes/instruktørers profesjonsutvikling og generelt å øke aktørenes profesjonalitet i og omkring opplæringsarbeidet. Dette vil kunne modernisere fag- og yrkesopplæringen i Troms og gjøre den til en attraktiv karrierevei for ungdom, samtidig som den bidrar til samfunnsutviklingen ved at den oppfyller samfunnets kompetansebehov.

De foreslåtte strategiene skal medvirke både til økt gjennomføring og hevet kvalitet i opplæringen gjennom bedre samspill mellom skoler og lærebedrifter.

Strukturendringen som følger av strategi 1 og 2 er særlig rettet mot

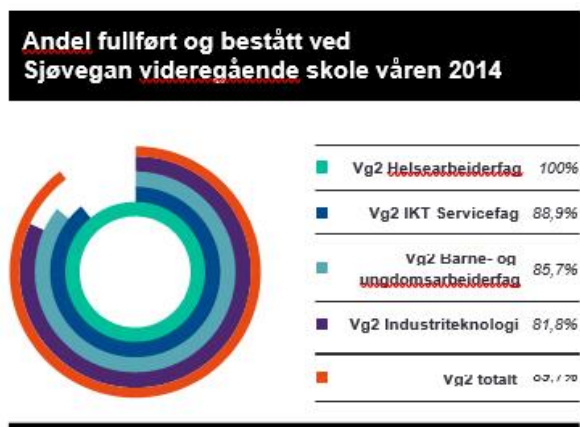
- å redusere frafall i overgangen fra Vg2 til lære
- å redusere feilvalg og frafall i skole- og bedriftsperiodene
- å skape formelle samarbeidsarenaer der skoler og lærebedrifter/opplæringskontorer i fellesskap sikrer faglig enhet og pedagogisk sammenheng i fag- og yrkesopplæringen
- å realisere et helhetlig og sammenhengende kvalitets- og ansvarssystem med elevenes og lærlingenes behov i sentrum
- å sikre tilbud som gjenspeiler arbeidslivets behov gjennom tilgjengelige læreplasser

Strukturendringen som følger av strategi 1 og 2, gir også rom for kvalitetsheving i læringsprosessene. Dette fordi bedre samspill mellom skoler og bedrifter kan

- gjøre skoleopplæringen mer yrkesrelevant
- forberede elevene på arbeidslivets innhold og forventninger
- legge til rette for kommunikasjons- og kompetansefellesskap som omfatter hele fag- og yrkesopplæringen

4.1.2 Økt samspill mellom skolene og lærebedriften

Ved Sjøvegan videregående skole fullfører og består yrkesfagelevne opplæringen i skole på et nivå som tilsvarer studieforberevende utdanningsprogrammer.

Tabellen bringer oss tilbake til den innledende problematiseringen av formidlingen til læreplasser. Når skyldes frafall i overgangen fra Vg2 til lære mangel på læreplasser? Når skyldes frafallet i den samme overgangen at søkeren ikke vurderes som tilstrekkelig forberedt til opplæring i bedrift? Tabellen nedenfor viser at den 1. september 2014 var 167 søkere med ungdomsrett uten læreplass, selv om de faktisk hadde bestått Vg2.

Sett fra et formelt inntaksperspektiv var disse søkerne kvalifiserte for læreplasser, men likevel stod de ennå uten

læreplass. Gjennom de foreslåtte strategiene og tiltakene vil skolene og lærebedriftene/opplæringskontorene kunne samarbeide om å utvikle et kunnskaps- grunnlag som kan gi slik informasjon, bedre dimensjonering og styrke opplæringen i skole.

Troms er for øvrig med i et nasjonalt forsøk der elever som ikke får tilbud om ordinær læreplass, får tilbud om alternativt Vg3 i samspill mellom skoler og lærebedrifter/opplæringskontorer. Ved en videreføring av dette forsøket som ordinært tilbud i Troms vil alternativt Vg3 kunne utvikles gjennom samspill mellom skoler og lærebedrifter/opplæringskontorer i tråd med de strategiene som foreslås i denne meldingen. Det er i den forbindelse viktig at fylkeskommunen ved

skolene og bransjene ved lærebedriftene/opplæringskontorene utvikler samme kvalitetsforventninger til dette tilbudet, slik at tilbudet blir likeverdig med opplæring gjennom ordinær lære plass.

Utdrag fra FAFOs underveisevaluering av forsøket:

Resultater så langt

De fleste elevene er positive til deltakelsen i alternativ Vg3. Flere forteller at de hadde få alternativer da de stod uten lære plass, og opplevde alternativ Vg3 som eneste mulighet til å fullføre opplæringsløpet. Mange elever er glade for å være ute i praksis, og flere sier at de føler at de gjør det samme som lærlinger. Elevene er i stor grad fornøyde.

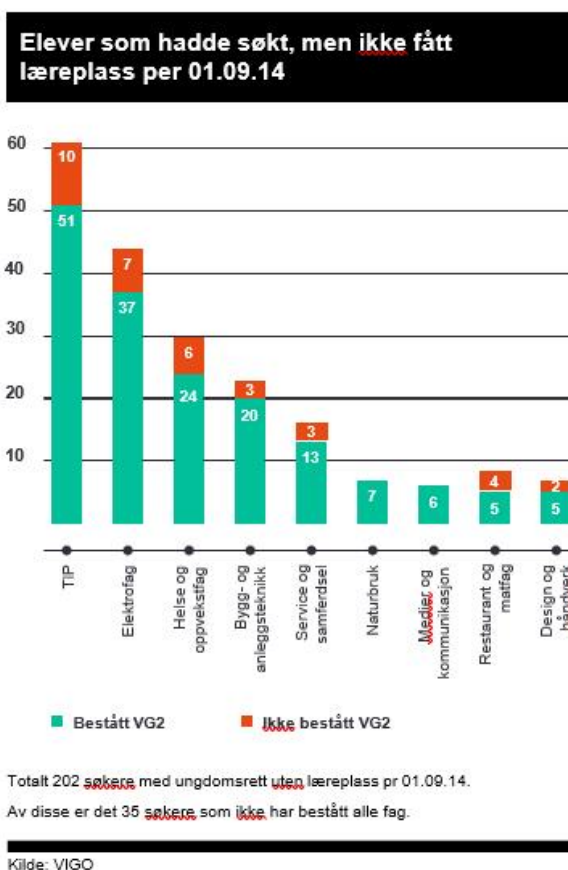
Mange beskriver seg selv som mer praktisk enn teoretisk orientert. De opplever det som positivt å delta i det daglige arbeidet på en arbeidsplass.

Dette kan tyde på at elevene opplever økt mestring av å være ute i praksis i stedet for å være på skolen. Samtidig opplever de fleste elevene det som greit å være inne på skolen innimellom, og de er i stor grad fornøyde med oppfølgingen de får både i bedriften og på skolen. Noen nevner imidlertid at det er vanskelig å jobbe uten lønn. Noen få elever i utvalget opplever at det de gjør i bedriften, er mindre relevant. Der elevene ikke har funnet praksisplass og heller ikke har et alternativt tilbud, er misnøyen stor.

Alternativ Vg3 kjennetegnes av at deltakerne er en slags hybrid mellom lærling og elev. Selv om de ikke får lønn, skal de følge arbeidsdagen der de er i praksis. Denne hybridformen er noen ganger en kilde til forvirring for både bedrift og elev. Ikke alle bedrifter opplever det som hensiktsmessig at eleven er borte for å ha opplæring i skolen for eksempel én dag i uka. Andre bedrifter opplever at det elevene får av påfyll på skolen, er nyttig og relevant. Her er det vanskelig å finne et tydelig mønster.

Det kvantitative materialet viser at den samlede andelen som per 1. juni 2014 fortsatt er i tilbudet, er omtrent den samme i de fem fylkene og ligger på 73–83 prosent. De fleste elevene i utvalget virker motivert for å gå opp til fagprøven etter praksistid på alternativ Vg3. Ettersom mange elever har takket nei til deltakelse i alternativ Vg3, er det mulig at disse elevene er en selektert gruppe som er ekstra motivert for å gå opp til fagprøven. Det er samtidig verdt å nevne at lærerne selv er usikre på om alle elevene vil bestå fagprøven. Dette bunner i at noen av elevene som deltar, har dårlige forutsetninger i utgangspunktet, faglig og/eller sosialt.

Et godt alternativt Vg3-tilbud beskrives av lærere og elever som et tilbud der elevene enten kommer ut i praksis og får god oppfølging av faglærer eller ansvarlig i bedrift, eller at eleven kommer ut i praksis og går over på ordinær lære plass. Det siste kan også betraktes som en slags «skjult prøvetid». Relativt få elever begynner i tilbudet om alternativ Vg3. De som begynner, er stort sett fremdeles i tilbudet per 1. juni, og det er dermed relativt

lite frafall. Dette må forstås som et positivt utfall så langt i utprøvingen. Samtidig er det vanskelig å si hvordan dette vil utvikle seg over tid.

Intervjuer med både fylkeskommunene, lærere, opplæringskontorer og y-nemnder tyder på at alternativ Vg3 kan karakteriseres som et slags «nødvendig onde» for både fylkeskommunen og skolen. Tilbudet skal være forsvarlig, samtidig som det ikke er et ønsket tilbud, og det er dermed viktig at det ikke blir «for godt» eller flagges for høyt. Da risikerer man blant annet at tilbudet blir en snarvei for elevene, slik at de foretrekker å oppnå fagbrev på denne måten framfor å finne læreplass. Det kan også være en fare for at arbeidslivet drar nytte av gratis arbeidskraft i stedet for å ta inn lærlinger. Vi har imidlertid ikke sett tegn til det i vårt datamateriale så langt.

I Danmark utøves et slikt samarbeid mellom skole og lærebedrifter om elever som ikke får læreplass i første omgang, i «praktikcentre» («praktik» tilsvarer da også læreplass). Disse er lokalisert til skolene, mens lærebedriftene bidrar til praksis gjennom periodevis utplassering. I både den norske og den danske varianten samarbeider skolene og lærebedriftene om å sikre kontinuitet i opplæringen til elever og lærlinger som ellers ville fått avbrudd som følge av mangel på eller bortfall av læreplass.

Forutsetningen er da at man ikke setter som absolutt vilkår at lærlingen skal få opplæringen gjennom én, sammenhengende lærekontrakt, men at fagbrevet kan bygges opp gjennom samarbeid mellom flere lærebedrifter og skolen. Et slikt sammensatt tilbud krever koordinering av opplæringen i henhold til læreplanverket. Et godt dokumentasjonssystem er ikke tilstrekkelig i seg selv – de som gir opplæringen har også et ansvar for at lærlingenes tilbud er fullstendig og at vurderingen av oppnådd kompetanse skjer forsvarlig.

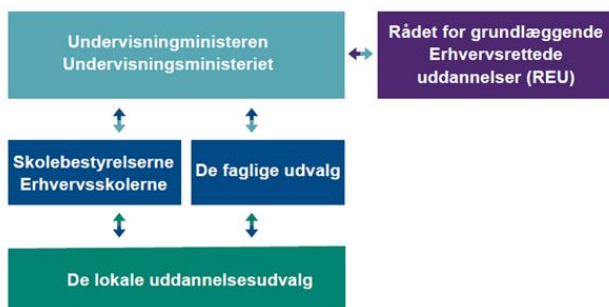
Arbeidet med å heve kvaliteten i opplæringen og å øke gjennomføringen antas best å kunne utføres nærmest mulig opplæringssituasjonene til våre elever, lærlinger og lære kandidater. Det er skolene og lærebedriftene/opplæringskontorene som er arenaer for det daglige arbeidet med å øke læringsutbytte gjennom sin opplæringsprofesjonalitet, slik *Tid for mestring!* anviser.

Behovet for et systematisk partssamarbeid nær opplæringsstedene uttrykkes også i Meld. St. 20 (2012- 2013) «*På rett vei*», med utgangspunkt i et innspill fra Samarbeidsrådet for yrkesopplæring (SRY):

«En arbeidsgruppe i SRY har gitt innspill til hva som kan gjøres for å styrke og utvikle samarbeidet mellom skoleeiere, skoler og arbeidsliv om fag- og yrkesopplæringen. SRY vektlegger blant annet at alle aktuelle parter må med i samarbeidet om enkeltfag, programområder eller program. *De sier videre at det er behov for møteplasser eller samarbeidsarenaer mellom skole, lokal skolemyndighet og arbeidsliv. De mener fylkeskommunen må ta det overordnede ansvaret for at det blir etablert samarbeidsarenaer. På skolenivå mener de skolelederne må ansvarliggjøres og delta i arbeidet* (vår utheving).» (Meld. St. 20 (2012-2013) *På rett vei* s. 132)

Dette støttes av Yrkesopplæringsnemnda (YON) i Troms, som i sitt innspill under høringen av grunnlagsdokumentet for denne fylkestingsmeldingen understreker at samspillsarenaene må ta utgangspunkt i det nivået hvor opplæringen gis, på skole- og bransjenivå. YON ber Fylkesrådet se til Danmark som mulig eksempel her. Utdanningskomiteen og Yrkesopplæringsnemnda gjennomførte for øvrig en felles studietur til København og Malmø i april 2015, og fikk der innblikk i de danske og svenske styringsformene.

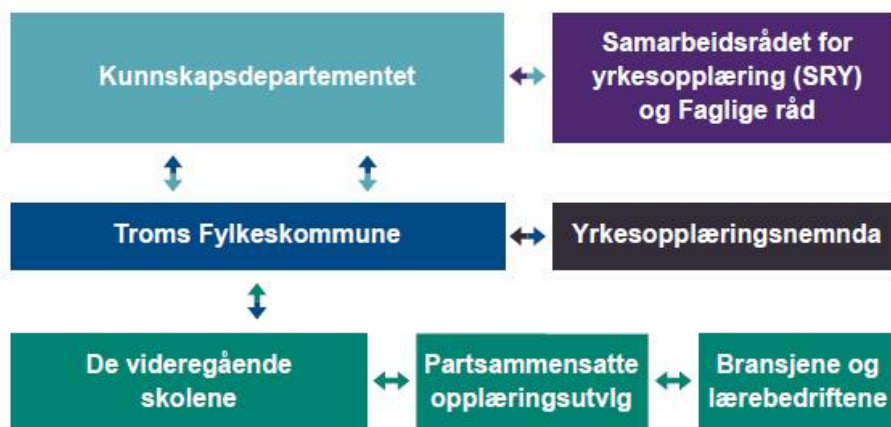
Den danske styringsmodellen

Den norske styringsmodellen

Forslag til alternativ styringsmodell i Troms

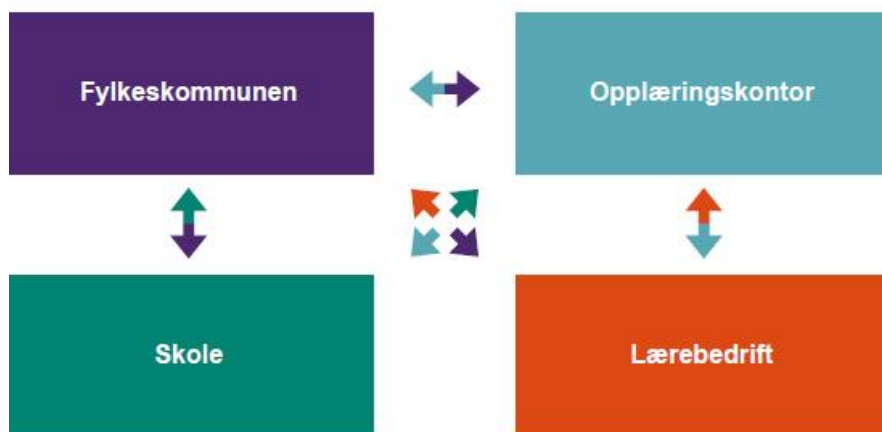
Ettersom den norske fag- og yrkesopplæringen ligner den danske mest når det gjelder partssamarbeidet, finner Fylkesrådet det interessant å se på hvilke samspillmuligheter som kan overføres fra den danske styringsmodellen.

Partssamarbeidet om fag- og yrkesopplæringen står sterkt både i Danmark og Norge, men det norske systemet er likevel organisert ganske annerledes enn det danske. Dette skyldes hovedsakelig at Norge har et fylkeskommunalt forvaltningsnivå (som

Danmark mangler), og at statens kontroll- og kvalitetsansvar er delegert til fylkeskommunen gjennom lov. Dette lovansvaret løper parallelt med det avtaleansvaret som følger av samarbeidet mellom staten og arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene.

Fylkesrådet foreslår at deler av utøvelsen av det fylkeskommunale avtaleansvaret legges til skolene. Dette ansvaret skal håndheves i samspill med lærebedriftene i

Dagens modell

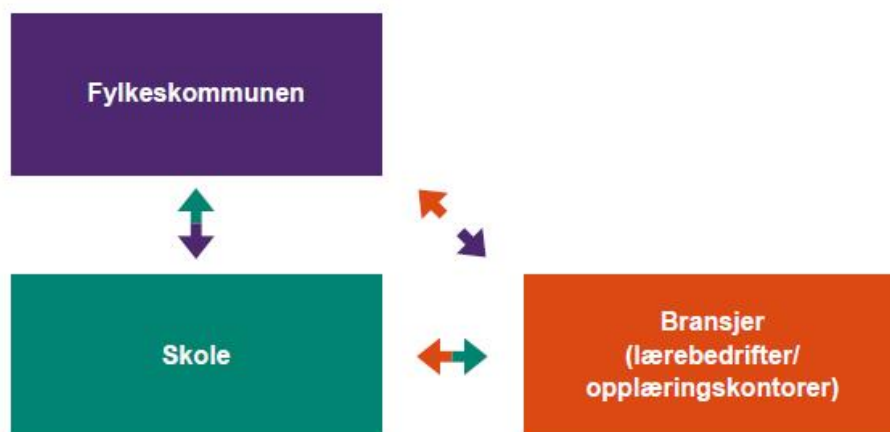

partssammensatte opplæringsutvalg som foreslås opprettet. Dette for å sikre elevene og lærlingene helhet og sammenheng gjennom opplæringsløpet. Videre vil partene gjennom dette utvalget kunne utveksle kunnskap, erfaringer og forventninger knyttet til de felles kvalitetssystemene for opplæringen.

Opplæringsutvalgenes mandat og oppgaver må utvikles som en del av partssamarbeidet. Man kan likevel tenke seg opplæringsutvalget får en koordinerende funksjon som skal sikre enhet og sammenheng i elevenes og lærlingenes opplæring, at

utvalget bidrar til riktig dimensjonering og til å utvikle felles kommunikasjons- og kompetansefelleskap for lærere og faglig ledere/-instruktører, skoler og lærebedrifter/opplæringskontorer.

Samspillmodellen

En samspillmodell der skolene får større del av det fylkeskommunale ansvaret for opplærings kvaliteten, vil også kunne avbyråkratisere og forenkle saksbehandlingen i fag- og yrkesopplæringen. Det blir kortere vei mellom fylkeskommunen og

lærebedriftene/opplæringskontorene. I dag foregår saksbehandlingen grovt sett som i første figur nedenfor, i to parallelle systemer. Dette kan forenkles som vist i samspillfiguren, der skolene er sentrale i samhandlingssystemet.

4.2 Økonomisk og administrative konsekvenser

Strategier og tiltak som er foreslått, vil kunne medføre økte kostnader. Kostnadenes omfang og størrelse vil fremkomme i kommende budsjetter og økonomiplan. Kostnadene er da knyttet til følgende tiltak:

- forsøk med mer fleksible opplæringsmodeller
- forsøk med overføring av deler av det fylkeskommunale ansvaret for fag- og yrkesopplæringen til noen skoler
- forsøk med tids- og stedsuavhengig opplæringsorganisering i fag- og yrkesopplæringen
- følgeforskning på forsøkene
- utredning av hvordan bruk av tids- og stedsuavhengig opplæring kan virke inn på opplæringstilbud og opplæringskvalitet i fylket

Forslagene kan få administrative og personalmessige konsekvenser, og vil kunne berøre store deler av den videregående opplæringen i fylket.

Bruk av fleksible opplæringsmodeller der arbeidslivet inngår tidlig og gjennomgående, kan medføre økte utgifter til transport. Alle merkostnader er knyttet til strategier og tiltak som skal heve kvaliteten og øke gjennomføringen i den videregående opplæringen. Disse kostnadene må sees i lys av de menneskelige og samfunnsmessige kostnadene ved manglende gjennomføring.

5 Kilder

- Baklien, Bergljot, Christopher Bratt og Nore Gotaas: *Satsing mot frafall i videregående opplæring. En evaluering*. NIBR-rapport 19/2004. 71
- Bjørnsen, Hild-Marte, Steinar Johansen og Sigrid Skålnes: *Virkemidler for økt verdiskaping i Nord-Norge*. Bidrag til Nærings- og fiskeridepartementet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Klima- og miljødepartementets *Kunnskapsinnhenting – verdiskaping i nord*. NIBR 2014.
- Cappelen, Ådne, Hege Gjefsen, Marit Gjelsvik, Inger Holm and Nils Martin Stølen: *Forecasting Demand and Supply of Labour by Education*. SSB-rapport 48/2013.
- Den danske Regeringen: *Faglært til fremtiden – bedre og mere attraktive erhvervsuddannelser*. Om reformen i fag- og yrkesopplæringen i Danmark, oktober 2013.
- Grande, Sidsel Øiestad, Rønnaug H. Lyckander, Jarle Landro og Klara Rokkones: *Fram i lyset! En kartlegging av status og behov for lærerutdanning for yrkesfag*. Høgskolen i Oslo og Akershus april 2013.
- Hilsen, Anne Inga, Torgeir Nyen og Anna Hagen Tønder: *Hospitering i fagopplæringen. Evaluering av forsøksordninger i seks fylker*. FAFO-rapport 61/2012.
- Høst, Håkon (red): *Kvalitet i fag- og yrkesopplæringen: Fokus på opplæringen i bedrift. Rapport 3: Forskning på kvalitet i fag- og yrkesopplæringen*. Samarbeidsprosjekt mellom NIFU, FAFO, Høgskolen i Oslo og Akershus og Universitetet i Bergen presentert i NIFU-rapport 12/2014.
- Høst, Håkon, Asgeir Skålholt, Rune Borgan Relling og Cay Gjerustad: *Hvorfor blir lærlingordningen annerledes i kommunene enn i privat sektor? Sentrale utfordringer for kommunesektoren i arbeidet med fagopplæring*. NIFU-rapport 22/2014.
- Høst, Håkon, Idunn Seland, Jørgen Sjaastad og Asgeir Skålholt: *Kan organisering av lærlingformidling forklare store ulikheter i resultat? En studie av lærlingformidling i tre fylker*. NIFU-rapport 7/2014.
- Høst, Håkon: *Praksisbrev – et vellykket tiltak mot frafall. Hva var lærdommene? Sluttrapport fra den forskningsbaserte evalueringen av forsøk med praksisbrev 2008-2011*. NIFU-rapport 27/2011.
- Høst, Håkon, Asgeir Skålholt, Rune Borgan Relling og Cay Gjerustad: «Opplæringskontorene i fag- og yrkesopplæringen – avgjørende bindeledd eller institusjon utenfor kontroll?» NIFU-rapport 51/2014.
- Innovasjon Norge og Sparebanken Nord-Norge: *Konjunkturbarometer for Nord-Norge*. Høst 2013.
- Innovasjon Norge og Sparebanken Nord-Norge: *Konjunkturbarometer for Nord-Norge*. Vår 2014.
- KS (Jan Sørbø): *Videregående opplæring. Færre slutter i yrkesfag*. Nøkkeltallsrapport 2013.
- Kunnskapsdepartementet: *Gjennomføringsbarometeret 2013:2*. November 2013.
- Kunnskapsdepartementet: *Prosjektrapport Ny GIV 2010-2013*. Mars 2014.
- Langeland, Stein, Eva Herud og Sille Ohrem: «Fattigdom og levekår i Norge. Status 2013». NAV-rapport mars 2014.
- Manpower Group: «Talent Shortage: Topplisten for jobber det er vanskelig å fylle». www.manpowergroup.com 16. juni 2014.
- Meld. St. 20 (2012-2013): *På rett vei. Kvalitet og mangfold i fellesskolen*.
- Nilssen, Inge Berg og Ivar Lie: *Tromskommunene – indikatorer for omstillingsutfordringer 2011*. NORUT-rapport 7/2011.
- NOU 2003: 16, «I første rekke. Forsterket kvalitet i en grunnopplæring for alle».
- Nyen, Torgeir og Anna Tønder: *Yrkesfagene under press*. Universitetsforlaget, Oslo 2014.

- Nærings- og fiskeridepartementet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Klima- og miljødepartementet: *Framtid i nord. Sluttrapport fra Kunnskapsinnhenting – verdiskaping i nord*. Rapport fra Nærings- og fiskeridepartementet 2014.
- Solberg, Espen, Kristoffer Rørstad, Pål Børing og Tone Cecilie Carlsten: *Kompetansebarometer for NHO-bedriftene. Hovedresultater fra en undersøkelse om kompetansebehov blant NHOs medlemsbedrifter i 2014*. NIFU-arbeidsnotat 7/2014.
- Troms fylkeskommune: *Regional planstrategi*. Kunnskapsgrunnlaget 2012.
- Utdanningsdirektoratet: «*Oppfølging av samfunnskontrakten for flere læreplasser*». Indikatorrapport 2014.
- Utdanningsdirektoratet: *Gjennomføringsbarometeret 2014*.
- VOX – Nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk: *VOX-speilet 2013. Voksnes deltagelse i opplæring*. November 2013.

6 Vedtak

SAKSPROTOKOLL

Utvalg: Fylkestinget

Møtedato: 16.06.2015

Utvalgssak: 42/15 Resultat:

Arkivsak: 15/1033-45

Tittel: FYLKESTINGSMELDING OM FAG- OG YRKESOPPLÆRINGEN I TROMS (FYO 2015)

Behandling:

Representanten Frode Bygdnes, R, fremmet følgende forslag (1):

«1.1. Troms fylke bør tilby UTDANNINGSVALG til ungdomsskoleelevene gratis slik at elevene blir bevisst tilbud og muligheter. I dag selger fylkeskommunen denne tjenesten til kommunene. Fylkeskommunen er mest tjent med at alle får dette tilbudet uavhengig av hva den enkelte kommune har råd til.

1.
 - b. Forutsetningene fra grunnskolen er for noen elever til dels sviktende kompetanse. Løsninga har vært å lose disse inn i spesielle yrkesfag. Dette er uheldig både for fagene og for den enkelte elev. Yrkesveiledning bør styrkes i ungdomsskolen.
 - c. Kommunene må arbeide med å finne ut hvorfor ungdom er skoletrett før de begynner på videregående. Hvis problemet er i kommunene, vil det være der en må sette inn tiltak.
 - d. Vi må styrke de svakeste elevene med f.eks. 2-lærere i klassen. Dette gjøres til en viss grad i vg.1, men disse elevene som det følger ressurser med det første året, blir ikke bedre kvalifisert i løpet av sommeren mellom vg1 og vg2. Frafall på vg2 bør vi unngå, det er siste året før de skal ut i arbeidslivet. Da har både eleven og samfunnet investert 11 år skole.
 - e. Vedtak om ikke å gjennomføre klasser med færre enn 8 elever, er uheldig. Elevene får dermed færre tilbud og konkurransen om lærlingeplass blir strammere. Flere linjer gir større fleksibilitet ut i arbeidslivet, særlig i Troms hvor bedriftene er små.
 - f. Karakterer settes tidligere og tidligere så juni-måneden blir lite brukt til opplæring, men mer til å holde elevene på skolen. De elevene som har fått seg sommerjobb, bør få lov til å slutte på skolen når alle prøver og karakterer er satt. Dette er den viktigste åpningen for den enkelte elev til å skaffe seg lærlingeplass.
 - g. Timefordelinga mellom programfagene og allmennfag bør justeres. Yrkesfagene hadde før flere timer for yrket enn nå. Teorien må konkretiseres til de praktiske fagene. Det er en undervurdering av fagteorien i skolen. Elevene forstår teorien når den blir et verktøy i yrket.
 - h. Tradisjonelle yrkesfag har flere lærlinger enn de nye fagene som ble inkludert i lærlingeordningen under reform 94. Jfr. NIFU. Lærlingeordningen forutsetter et fagbrev i den andre enden. Fylkeskommunens bidrag til lærlingeordningen bør vurderes i forhold til gjennomført fagbrev.
 - i. Yrkesopplæringa må gjelde flere enn de vi har definert ungdomsgarantien for.»

Representanten Johannes Utvåg, H, fremmet følgende forslag (2) som nytt mellom punkt 3 og punkt 4:

«Fylkestinget understreker viktigheten av at arbeidet med strategiene gjennomføres i nært samspill med partene i arbeidslivet.»

Votering (36 representanter til stede):

Innstillingen enstemmig vedtatt.

Forslag (1) 1.1. – falt med 1 stemme for forslaget og 35 stemmer mot. Forslag (1) 1.2. – falt med 1 stemme for forslaget og 35 stemmer mot. Forslag (1) 1.3. – falt med 1 stemme for forslaget og 35 stemmer mot. Forslag (1) 1.4. – falt med 1 stemme for forslaget og 35 stemmer mot. Forslag (1) 1.5. – falt med 3 stemme for forslaget og 33 stemmer mot. Forslag (1) 1.6. – falt med 1 stemme for forslaget og 35 stemmer mot. Forslag (1) 1.7. – falt med 3 stemme for forslaget og 33 stemmer mot. Forslag (1) 1.8. – falt med 1 stemme for forslaget og 35 stemmer mot. Forslag (1) 1.9. – falt med 1 stemme for forslaget og 35 stemmer mot. Forslag (2) – enstemmig vedtatt.

Vedtak:

1. Fylkestinget har behandlet Fylkestingsmeldingen for fag- og yrkesopplæringen i Troms «*Samspill for økt gjennomføring.*»
2. Fylkestinget vedtar at Fylkesrådet med utgangspunkt i Fylkestingsmeldingen arbeider videre med følgende strategier:

Strategi 1: Iverksette forsøk med mer fleksible opplæringsmodeller

Strategien skal gjennomføres ved at:

1. Noen skoler prøver ut mulighetene til å organisere opplæringen mer fleksibelt. Det innebærer at noen yrkesfaglige utdanningsprogrammer kan gis som opplæring innenfor ulike varianter av veksling mellom opplæring i skole og bedrift.
2. Det blir iverksatt følgeforskning eller alternative evalueringer på forsøkene med mer fleksible opplæringsmodeller.

Strategi 2: Iverksette forsøk der skoler blir delegert større del av det fylkeskommunale ansvaret for å sikre et gjennomgående kvalitetssystem i fag- og yrkesopplæringen Strategien skal gjennomføres ved at:

1. Skolene bidrar til at partssamarbeidet utøves nærmest mulig fag- og yrkesopplæringen gjennom å ta initiativ til samarbeids- og koordineringsarenaer for skole og lærebedrifter/opplæringskontor og bransjer.
2. Skolene samarbeider med lærebedriftene/opplæringskontorene og bransjene om å skape et kunnskapsgrunnlag for fylkeskommunens dimensjoneringsarbeid ut fra tilgang på lære- og praksisplasser.
3. Skolene samarbeider med lærebedriftene/opplæringskontorene og bransjene om tilpasninger av læreplaner, timetall og organisering av opplæringen
4. Det blir iverksatt følgeforskning eller alternative evalueringer på skolenes forsøk.

Strategi 3: Iverksette forsøk med tids- og stedsuavhengig opplæring

Strategien skal gjennomføres ved at:

1. Det iverksettes forsøk med tids- og stedsuavhengig opplæringsorganisering i fag- og yrkesopplæringen for å bedre elevenes opplæringstilbud gjennom bruk av lokale fortrinn og forutsetninger.
2. Det blir utredet hvordan bruk av tids- og stedsuavhengig opplæring kan virke inn på det samlede opplæringstilbudet og opplæringskvaliteten i fylket.

Strategi 4: Øvrige forslag til tiltak

1. Behovet for og krav til lærlingplasser/lærekandidatplasser skal vurderes aktivt i alle anskaffelser der dette kan være relevant. (Jmfr Anskaffelsesreglementet for Troms fylkeskommune, del 1.)
 2. Det utarbeides en ny plan for kompetanseutvikling i fag- og yrkesopplæringen der lærere som underviser i programfagene som skal bli elevenes lærefag, prioriteres.
 3. Det blir utarbeidet en egen melding om Fagskolen i forlengelse av meldingen om fag- og yrkesopplæringen.
 4. Utvikle fag- og yrkesopplæringen i et internasjonalt perspektiv ved at opplæringen også knyttes til internasjonale endringer og muligheter.
 5. Det opprettes elev- og lærlingombud i Troms.
 6. Søke mulighet for samarbeid med Universitetet i Tromsø, Norges arktiske universitet, om universitetsskoler i Troms på videregående nivå, der fellesfagene i yrkesopplæringen skal ha eget fokus.
-
3. Forsøkene i strategiene 1-3 prosjektorganiseres.
 4. Fylkestinget understreker viktigheten av at arbeidet med strategiene gjennomføres i nært samspill med partene i arbeidslivet.
 5. Gjøre det enklere for mindre bedrifter å gå samme om å ta inn lærlinger.
 6. Tiltakene kan få administrative og personellmessige konsekvenser. Eventuelle økte driftsutgifter tilpasses budsjett- og økonomiplanens rammer.